

“Collegium hieronymianum pro croatica gente” Svetojeronimska afera

Mario Strecha

Prilog opisuje tzv. svetojeronimsku aferu, političko-diplomatski spor između Habsburške Monarhije, Italije, Vatikana i Crne Gore, koji je 1901. izbio u povodu unošenja hrvatskog nacionalnog imena u rimski Zavod sv. Jeronima. Analizirajući zbivanja - autor zaključuje da je neuspjeh hrvatskog episkopata da spriječi povlačenje odluke pape Lava XIII. o preimenovanju svetojeronimskog zavoda bitno utjecao na slom koncepta katoličkog hrvatstva u varijanti koju je na prijelomu stoljeća u banskoj Hrvatskoj pokušala afirmirati obzoraško-domovinaška koalicija i s njom povezani dijelovi katoličke hijerarhije.

Svetojeronimska afera, koja je zadala snažan, u neku ruku možda čak i odlučujući udarac konceptu katoličkog hrvatstva, izbila je potkraj kolovoza 1901. i trajala je, s prekidima, sve do sredine 1902. godine. Kao neposredan povod svim događajima u i oko hrvatskog rimskog Zavoda sv. Jeronima tijekom tih devet mjeseci poslužio je dekret “Slavorum gentem” od 1. kolovoza 1901, kojim je Sveta stolica javno obznanila svoju odluku o modelu njegovog preuređenja i promjeni njegovog imena u “Jeronimski kolegij za hrvatski narod”.¹

Prije nego li se upustimo u prikaz složenog spleta zbivanja koja tvore tkivo svetojeronimske afere - a napominjem da ćemo se ovom prilikom njima baviti samo u osnovnim crtama - valja se najprije ukratko osvrnuti na povijest ustanove koja je početkom 20. stoljeća tijekom više mjeseci zadavala priličnu glavobolju hrvatskim, austrougarskim, talijanskim, vatikanskim, crnogorskim, a prema svemu sudeći i srbijanskim političarima odnosno diplomatima, plijeneći pritom obilato pažnju europskog tiska.

Povijest svetojeronimskog zavoda seže duboko u 15. stoljeće, točnije u godinu 1453, kada je hrvatska bratovština u Rimu dobila od pape Nikole V. bulu kojom joj se priznaje statut, dodjeljuje jedna napuštena, ruševna crkva u vatikanskom predgrađu te daje pravo da se uz nju za hodočasnike iz hrvatskih zemalja podigne gostinjac u kojem će im se, uz određene uvjete, pružati trodnevni besplatni smještaj, prehrana i neka vrst stručnog vodstva prilikom obilaska rimskih svetišta. Iza ideje o osnutku hrvatskog svratišta u neposrednoj blizini bazilike Sv. Petra navodno su stajala trojica hrvatskih biskupa, koji su boraveći oko

¹ Prema obavijestima s kojima raspoložem pitanje svetojeronimske afere u hrvatskoj historiografiji do sada nije obrađivano. Moguće je da je o tome pisao Juraj Madjarec u knjizi Hrvatski zavod sv. Jeronima (*Collegium s. Hieronymi Illyricorum*) u Rimu, Rim 1953. Međutim, spomenuto djelo je u Hrvatskoj teško dostupno budući da ga ne samo Nacionalna i sveučilišna biblioteka u Zagrebu, nego ni neke druge biblioteke ne posjeduju. Stoga se nadam da će ovaj prikaz političko-diplomatskog zapleta oko ustanove koja je trebala afirmirati hrvatske nacionalno političke aspiracije i katoličku hijerarhiju kao nosioca hrvatskog nacionalnog pokreta, unatoč svojoj nepotpunosti, korisno poslužiti budućim istraživačima.

1450. u Rimu u tom smislu osobno intervenirali kod Svete stolice.² Crkva i hospicij koji je uz nju uskoro bio podignut odnosno sama bratovština nazvani su prema imenu sv. Jeronima, za kojega se već tada općenito vjerovalo da potječe iz hrvatskih krajeva. Međutim, već od početka 16. stoljeća u imenu bratovštine počinje se javljati i pojam “ilirski”, čime se, prema svemu sudeći, posebno željela istaknuti odredba sadržana u fondacijskoj ispravi, naime da je riječ o dobrotvornoj ustanovi namijenjenoj isključivo hodočasnicima “iz Slavonije i Dalmacije”. Stoga ona od tada uglavnom postaje poznata pod imenom “Societas (Congregatio) S. Hieronymi Illiricorum Urbis”.³

Odlukom pape Siksta V. iz 1589. pri crkvi Sv. Jeronima, koja je u međuvremenu bila temeljito obnovljena i proširena i koja se od 1567. počela dodjeljivati rimskim kardinalima kao njihova biskupijska crkva, utemeljen je hrvatski kaptol s ciljem da se uzveliča bogoslužje i tako potakne pobožnost prema sv. Jeronimu. Međutim, osnivajući kaptol papa je propustio riješiti pitanje njegovog financiranja, pa su svetojeronimski kanonici, nastojeći osigurati zajamčenu visinu svojih godišnjih primanja, stali polagati pravo na udio iz prihoda od zaklada namijenjenih uzdržavanju crkve i gostinjsca, što je odmah izazvalo sukobe s bratovštinom u koje se morala umiješati i Sveta stolica. Iako je njezinom odlukom iz 1630. kaptolu uskraćeno bilo kakvo pravo financiranja iz prihoda od imovine bratovštine, a kanonicima ograničena mogućnost ulaska u njezinu upravu, teret uzdržavanja kaptola ipak se s vremenom, stjecajem okolnosti, počeo prebacivati na bratovštinu. Od kraja 18. stoljeća ona iz svojih fondova počinje najprije djelomično, a od 1874. i u cijelosti pokrivati troškove kanoničkih mensi.⁴

Sredinom 19. stoljeća s vremenom oslabljene veze bratovštine s hrvatskim zemljama počele su se obnavljati. Pripadnici svetojeronimskog kaptola, koji su uslijed propadanja hrvatske rimske kolonije u to vrijeme činili većinu njezinih članova, poslije 1850. u nju uključuju mnoge ugledne pojedince iz hrvatskog javnog i kulturnog života, a njezinim pravim članovima, tj. članovima koji imaju pravo sudjelovanja u donošenju odluka, počinju se od tada smatrati i svi hrvatski biskupi. Štoviše, na jednom od zborova bratovština je usvojila odluku koja izričito propisuje da se niti jedno važnije pitanje ubuduće ne može riješiti bez konzultacije s hrvatskim episkopatom.⁵

Intenzivniji kontakti s domovinom, prije svega s civilnom Hrvatskom i Slavonijom, imali su za svetojeronimsku bratovštinu ne samo moralno, nego i materijalno značenje, što je bilo neobično važno s obzirom na činjenicu da se ona praktički od 1790. gotovo neprestano nalazila u nepovoljnoj financijskoj situaciji. Krajem 1857. pojedini visoki crkveni službenici iz civilne Hrvatske i Slavonije te biskupi na čelu s Haulikom i Strossmayerom darovali su priličnu svotu novca za izgradnju stanova za kanonike, a 1859. Strossmayer je za potrebe svetojeronimskog kaptola namijenio izdašnu pomoć od 20.000 forinti, uvjetujući je obvezom da se za svetojeronimske kanonike biraju isključivo ugledni svećenici i osvjeđeni patriote. Štoviše, i sama je austrijska vlada, u ime vladara koji je od početka 19. stoljeća bio njezin stvarni, a ne samo formalni pokrovitelj, u to vrijeme pokazala interes za ovu hrvatsku instituciju.⁶ Tijekom 1860. ona je izrazila spremnost da sudjeluje u dotiranju kaptola, no budući da je za uzvrat tražila pravo na dva kanonička mjesta, čime bi ustanova izgubila isključivo hrvatsko obilježje, taj je prijedlog bio otklonjen.⁷ U vezi sa zbivanjima u Italiji početkom šezdesetih godina brigu za bratovštinu iskazao je i Hrvatski sabor,

² Jelić, 5-8, 22.

³ Isto, 5-8, 30.

⁴ Isto, 46-48.

⁵ Isto, 43-44.

⁶ Isto, 41.

⁷ Isto, 43, 48.

koji je tijekom zasjedanja 1861. donio zaključak prema kojem svetojeronimski kaptol i bratovština sa svom imovinom dolaze pod njegovu zaštitu.⁸

Na inicijativu dijela hrvatskog episkopata i uz suglasnost Svete stolice u okviru svetojeronimske bratovštine utemeljen je koncem 1862. kolegij namijenjen najmanje petorici klerika ili mladih svećenika koje bi u Rim na školovanje naizmjenično slale one hrvatske biskupije koje imaju pravo na gostinjac. Kolegij je bio smješten u prostorijama gostinjca, a u spomen na proslavu tisućugodišnjice sv. Ćirila i Metoda prozvan je njihovim imenom.⁹ Tom je prilikom također odlučeno je da se usluge što ih je siromašnijim hodočasnici trebao pružati gostinjac pretvore u novčanu pomoć, koja bi se isplaćivala uz predočenje vjerodostojne potvrde o njihovom imovnom stanju, čime je hospicij faktički bio ukinut.¹⁰

Ideja o otvaranju hrvatskog kolegija u Rimu uostalom nije bila nova. Već potkraj 16. stoljeća, pozivajući se na zaključke tridentskog koncila o potrebi da se izobrazbi svećenstva posveti posebna pažnja, svetojeronimski kaptol i dio bratovštine zalagao se da se hospicij pretvori u ustanovu za naobrazbu svećenstva. Međutim, većina bratovštine se tada tome usprotivila, ne želeći u to investirati prihod od njegove imovine. Zamisao o kolegiju ponovno je oživjela sredinom 18. stoljeća, kada je utemeljena posebna zaklada za njegovo financiranje, no provedena je u život tek 1793, kada je temeljem odluke Svete stolice iz 1790. otvoreno sjemenište za šestoricu hrvatskih bogoslova. Opstanak sjemeništa nije međutim bio dugog vijeka; zbog političkih razloga ono je 1798. privremeno zatvoreno, no uslijed financijskih teškoća i nedostatka interesa nije došlo do njegovog ponovnog otvaranja, pa se stoga uspostava ćirilometodskog kolegija 1862. od strane mjerodavnih činbenika pri Svetoj stolici formalno tumačila samo kao obnova jedne već postojeće strukture u okviru bratovštine.¹¹

Od samog početka djelatnost ćirilometodskog kolegija pratile su goleme poteškoće, uvjetovane nedostatkom novca. Prilikom otvaranja kolegija bilo je naime utanačeno da će se ustanova financirati dijelom iz doprinosa, a dijelom iz ostvarenog viška prihoda od imovine gostinjca. Međutim, taj višak kanonici su počeli uskraćivati kolegiju, nastojeći ga iskoristiti za povećanje svojih prihoda.¹² Slabo funkcioniranje kolegija kao i činjenica da se zapravo radilo o sjemeništu, uvjetovala je u dijelu hrvatskog episkopata zamisao o potrebi njegovog preuređenja. Dio hrvatskih biskupa težio je da se od postojećeg kolegija stvori moderan zavod u kojem bi mladi hrvatski svećenici tijekom nekoliko godina usavršavali kako u crkvenim, tako i u društveno-znanstvenim disciplinama, prije svega u arheologiji i povijesnoj znanosti. Što se tiče osnovne teološke naobrazbe, ona se mogla dobiti i u Hrvatskoj, te se stoga smatralo da je korisnije da kolegij služi usavršavanju svećenika. Ukratko, radilo se o zamisli da se po uzoru na čuveni "Germanicum" i ostale rimske zavode nacionalnog značaja stvori ustanova u kojoj bi se nacionalno opredjeljeno svećenstvo pripremalo za visoke crkvene položaje u zemlji, ali i za znanstveni rad, u skladu s potrebama "narodne znanosti", čiju je teoriju svojodobno formulirao Rački.¹³ S tim u vezi krčki biskup Vitezić uputio je već 1867. papi spomenicu u kojoj se založio za preustrojstvo kolegija u opisanom smislu.¹⁴ Vitezićeva intervencija nije međutim dala nikakvih rezultata. Stoviše, nastojanje da se od ćirilometodskog kolegija stvori moderan zavod za hrvatsko svećenstvo, čije bi uzdržavanje gutalo sve prihode bratovštine, mogla je samo potaknuti kaptol na pritisak da se kolegij za-

⁸ Isto, 48.

⁹ Isto, 50.

¹⁰ Isto, 43.

¹¹ Isto, 49-50.

¹² Isto, 50-51.

¹³ Zenko, 37-75.

¹⁴ Jelić, 51.

tvori, što je 1871. i učinjeno. Nakon toga uslijedila je dugogodišnja bitka za njegovo ponovno otvaranje u kojoj je, doduše ne uvijek jedinstveno i posve usklađeno, sudjelovao cijeli hrvatski episkopat, na čelu sa Strossmayerom.

Da bi spasio situaciju Strossmayer je 1873. predložio kompromisno rješenje. On se naime zalagao da se iz dijela prihoda bratovštine osigura povećanje prihoda kanonicima, a da se dio ipak utroši na kolegij koji bi se imao pretvoriti u zavod. Bratovština je spomenuti prijedlog prihvatila, no njezinu odluku blokirao je Zbor biskupa i redovnika koji je, pozivajući se na raniju odluku, inzistirao na tome da ukupni višak prihoda od imovine gostinjca ima biti namijenjen isključivo kolegiju. Pri tome je zaključak o povišenju kanoničkih prihoda što ga je na Strossmayerovu sugestiju bratovština donijela smatrao ništavnim. Štoviše, Zbor je istovremeno izdao naredbu prema kojoj se kolegij, koji je prema njegovom mišljenju 1871. potpuno nezakonito bio zatvoren, ponovno otvori, ali tek nakon što se o pitanju njegovog preuređenja u zavod za svećenstvo saslušaju gledišta svih hrvatskih biskupa.¹⁵

Mišljenja hrvatskih biskupa koja su 1874. godine pristizala u Rim nisu bila istovjetna. Dalmatinski biskupi, uključujući i senjsko-modruškoga, izjasnili su se doduše za očuvanje kolegija, ali ne i za njegovo pretvaranje u zavod za izobrazbu svećenstva. Osim toga, oni su se usprotivili mogućnosti povišenja iznosa kanoničkih prihoda. Nasuprot njima, u kolektivnoj predstavi koju je sastavio Strossmayer, većina biskupa zagrebačke nadbiskupije odobravala je povišenje kanoničkih primanja kao uvjet da se iznova otvori ćirilometodski kolegij kojega bi što prije valjalo transformirati u zavod. Mišljenju većine episkopata banske Hrvatske ubrzo potom priklonili su se i dalmatinski biskupi.¹⁶ Dojam o tome da kod hrvatskog episkopata postoje bitno različiti pristupi u rješavanju problema u vezi s ćirilometodskim kolegijem kod mjerodavnih čimbenika u Vatikanu time međutim nije mogao biti izbrisan. Zato je Zbor biskupa 1875. ponovno zatražio od hrvatskog episkopata da se izjasni. Ni ovoga puta njegovo stajalište nije bilo jedinstveno. Većina je biskupa doduše sada izrazila mišljenje da ćirilometodski kolegij više ne bi trebao biti sjemenište nego zavod za višu naobrazbu svećenstva, a pristajali su i na povišenje kanoničkih mensi. Međutim, krčki biskup Vitezić se tome suprotstavio. On nije odustao od ideje o preustrojtstvu kolegija u zavod, no bio je mišljenja da kaptolu ni po kojoj osnovi ne pripada dio prihoda od gostinjca.¹⁷ Dakako, time su se stvari samo dodatno zakomplicirale.

Boraveći krajem 1874. i početkom 1875. u Rimu Strossmayer je u vezi s ćirilometodskim kolegijem i osobno intervenirao u Vatikanu. O problemima kolegija kao i o nužnosti njegove preobrazbe u moderan zavod za hrvatsko svećenstvo on je razgovarao s velikim brojem uglednih članova kardinalskog zbora, a pismo o tome uputio je i Piu IX.¹⁸ Štoviše, bio je spreman zatražiti i privatnu audijenciju kod pape kako bi ga još jednom detaljno informirao o slučaju. U jednom pismu Račkom s početka 1875. izjavio je kako je zbog zavoda spreman izmiriti se s papom, s kojim je, kao što je uostalom poznato, od I. vatikanskog koncila bio u vrlo zategnutim odnosima.¹⁹ Do audijencije međutim nije došlo, no da se susret kojim slučajem i dogodio, u što je s obzirom na Strossmayerovu nemilost kod pape teško povjerovati, malo je vjerojatno da bi se njime bilo što konkretno postiglo.²⁰

Pitanje ćirilometodskog kolegija ostalo je otvoreno još daljnjih pet godina, sve do 1880. kada se Zbor biskupa najposlije oglosio odlukom prema kojoj se

¹⁵ KOR I, 203, 204

¹⁶ KOR I, 300, 306; Jelić, 51.

¹⁷ Jelić, 51.

¹⁸ KOR I, 327.

¹⁹ KOR I, 333.

²⁰ KOR I, 334.

odobrava njegovo preustrojstvo u zavod za svećenike u koji bi svaki biskup iz Dalmacije, Hrvatske i Istre slao po jednog pitomca. S druge strane, odobreno je povišenje kanoničkih prihoda, no ono je limitirano, a i ta ograničena svota imala bi se isplatiti tek nakon što se pokriju svi troškovi zavoda i gostinca.²¹

Rješenje Zbora biskupa bilo je sasvim u skladu s težnjama onog dijela hrvatskog episkopata koji je odlučno zagovarao ideju o stvaranju hrvatske varijante "Germanicuma". Štoviše, otišlo je i korak dalje od onoga što se u početku tražilo. U odluci je naime istaknuto da svaka hrvatska biskupija ima pravo na mjesto za jednoga stipendista, što je povećavalo njihov broj. U izvještajima što su ih biskupi uputili u Rim tijekom 1875. predlagalo se naime da u zavodu bude osigaranost šest mjesta, tri za svećenike iz dalmatinskih biskupija, a tri za svećenike pod jurisdikcijom zagrebačkoga metropolite.²² S druge strane, limitiranjem visine iznosa povišice kanonicima, a napose propisom da se i ta ograničena svota može isplatiti tek nakon što se podmire svi troškovi gostinca i zavoda, stvorena je, barem formalno, pretpostavka za osiguranje financiranja. Dakako, to je izazvalo negodovanje svetojeronimskih kanonika, koji su u povodu toga uputili žalbu, što je odgodilo provedbu odluke. Tek 1883. njihova je žalba odbijena, što je omogućilo da se odluka Zbora biskupa provede u djelo.²³

Iako je ćirilometodski kolegij 1884. otvoren kao zavod, njegovo funkcioniranje onemogućavali su stalni sukobi s kaptolom, koji je i dalje nalazio načina da uskraćuje novac.²⁴ S tim u vezi počelo se postupno shvaćati da je iluzorno težiti stvaranju modernog zavoda u okviru potpuno zastarjele srednjovjekovne institucije kakva je bila svetojeronimska bratovština, koja sve da unutar nje i nisu postojali suprotstavljeni interesi, teško da bi mogla funkcionirati u skladu sa suvremenim potrebama Katoličke Crkve u Hrvatskoj. Rački, koji je uz Strossmayera bio jedan od glavnih inicijatora ponovnog otvaranja kolegija i koji je od samog početka u njemu gledao klicu budućeg modernog zavoda za višu naobrazbu hrvatskog svećenstva, predlagao je koncem 1888. Strossmayeru da se podnese zahtjev da se bratovština ukine, a da se njezina imovina prenese na kaptol. On se naime nije slagao s mišljenjima da bi kaptol trebalo pod svaku cijenu raspustiti. Bio je naime uvjeren da se preko kaptola dobro mogu zastupati hrvatski interesi, i to ne samo kad je riječ o Svetoj stolici, nego i talijanskoj političkoj sceni općenito. Zato je čak predlagao da se kanonicima osigura solidan materijalni položaj, ali uz uvjet da se njihov broj smanji te da se na te položaje dovedu ugledne, čestite osobe, koje bi bile spremne zastupati hrvatske interese. Ukidanje kaptola za njega je dolazilo u obzir samo ako spomenute uvjete ne bi bilo moguće osigurati.²⁵

Pitanje cjelovite preobrazbe svetojeronimske bratovštine postalo je još aktuelnije nakon što je 1889. ona ponovno, po četvrti puta u svojoj povijesti, stavljena pod upravu apostolske vizitacije, neku vrst privremene uprave od strane Svete stolice. Dogodilo se to ubrzo nakon što se upravitelj kolegija obratio kardinalu pokrovitelju, upoznavši ga svim teškoćama s kojima se ustanova u posljednje vrijeme susretala. Uvođenju privremene uprave svakako je pogodovao i nered u financijskom poslovanju bratovštine.²⁶

Promptno reagiranje kardinala pokrovitelja, kao uostalom i rješenje Zbora biskupa iz 1880, svakako valja promatrati u kontekstu proslavenske politike Lava XIII. odnosno manje-više trajno napetih odnosa Vatikana s Habsburškom Monarhijom uoči, a napose nakon formiranja Trojnog saveza. Unatoč tome, prvenstveno zbog pritiska mađarske vlade, problem reforme svetojeronimske

²¹ Jelić, 52.

²² Isto, 51.

²³ Isto, 52.

²⁴ Isto, 52-53.

²⁵ KOR IV, 53.

²⁶ Isto, 53.

bratovštine vukao se još punih dvanaest godina. Madžarski vladajući krugovi nisu se naime mogli pomiriti s idejom da Hrvatska, koju su smatrali samo pokrajinom jedinstvene madžarske države, u inozemstvu stvori samostalnu crkvenu ustanovu s nacionalnim obilježjem. To posebno nije dolazilo u obzir devedesetih godina, kada se pritisak na hrvatsku autonomiju stao sustavno pojačavati. Dopustiti otvaranje hrvatskog zavoda u drugoj državi bilo bi isto što i posredno, i to pred europskom javnošću, priznati ne samo državopravni značaj hrvatske autonomije, nego i pravo hrvatskog naroda na državnu individualnost. Slične nacionalne ustanove u Rimu bile su naime u posjedu pojedinih država, a ne naroda. Sa stanovišta politike dualizma ni austrijskim političkim čimbenicima zamisao o ustanovi koja bi pred međunarodnom javnošću određeni način simbolizirala nacionalno-političko jedinstvo hrvatskih zemalja tada nije mogla biti prihvatljiva. Stoga im nije padalo teško solidarizirati se sa zahtjevima Pešte da se spriječi reforma svetojeronimske brtovštine. Izloženoj pritisima Habsburške Monarhije, Svetoj stolici dakako nije preostalo drugo nego odgadati donošenje odluke, tim više što papa nastojao izbjeći dodatno zaoštavanje odnosa s Peštom kako ne bi ničim provocirao donošenje crkveno-političkih reformi za područje Ugarske koje je od 1892. visilo u zraku.

Početak devedesetih godina u bitku za zavod uključio se i sarajevski metropolita Josip Stadler budući da je nakon uspostave redovite katoličke hijerarhije u Bosni i Hercegovini i vrbosanska nadbiskupija u međuvremenu uključena u popis crkvenih pokrajina koje bi imale pravo u njega slati svoje stipendiste. U skladu sa svojim temperamentom, Stadler je u pitanju reforme svetojeronimske bratovštine prema Vatikanu odmah nastupio vrlo energično, zahtijevajući od kardinala pokrovitelja da papa u što skorijem roku izda dekret koji bi sadržavao osnovna načela reforme. Pritom je predlagao da se o svim detaljima reforme razgovara naknadno.²⁷ S tim u vezi Stadler je iznio i ideju o potrebi promjene imena zavoda u "Hrvatski kolegij" ili "Hrvatski institut", zamolivši Strossmayera da iskoristi svoj utjecaj u Rimu kako bi dekret sadržavao i odluku o unošenju hrvatskog nacionalnog imena u naziv institucije.²⁸ Sa Stadlerovim prijedlogom, koji je očito išao za tim da potakne Svetu stolicu na odlučniju akciju, suglasili su se i Strossmayer i Rački, koji je također bio mišljenja da odmah treba ukinuti bratovštinu i stari kaptol, formirati novi, koji bi imao samo tri člana i kojemu bi bila povjerena uprava te ustrojiti zavod za svećenike. Nakon toga moglo bi se dogovoriti sve ostale pojedinosti.²⁹ Što se pak tiče promjene imena, smatrao je da bi se ona mogla zagovarati kod mjerodavnih faktora u Vatikanu, no držao je da na tome ne bi trebalo posebno inzistirati budući da je ipak najvažnije postići otvaranje zavoda.³⁰

Pokušaj pritiska na Vatikan da ubrza donošenje odluke o svetojeronimskom pitanju dogodio se u vrijeme zategnutih odnosa Beča i Svete stolice u vezi s njezinim odobrenjem programa bečkih kršćanskih socijala, te se može pretpostaviti da je Stadler u tom trenutku ozbiljno računao s mogućnošću da i u hrvatskom slučaju Sveta stolica postupi na način suprotan očekivanjima vrhova Monarhije. Pokazalo se međutim da Sveta stolica, ne želeći dolijevati ulje na vatru, ipak nije spremna prihvatiti sugestiju dvojice hrvatskih biskupa i na svoju ruku, neovisno o konzultaciji s austrougarskom i hrvatskom vladom, objaviti načelnu odluku o reformi svetojeronimske bratovštine u skladu s hrvatskim težnjama.³¹ Stoga je ona nastavila inzistirati na tome da se najprije potanko raspravi o svim detaljima preuređenja. Pokriće za odugovlačenja moglo se uostalom lako

²⁷ Isto, 215.

²⁸ Isto, 200.

²⁹ Isto, 217, 218, 266, 267.

³⁰ Isto, 200.

³¹ Isto, 267.

naći u stavovima pojedinih hrvatskih biskupa koji nisu u cijelosti dijelili Stadlerovo mišljenje.³²

Smrt zagrebačkog nadbiskupa Mihalovića 1891. odnosno dugotrajna borba oko popunjenja zagrebačke nadbiskupske stolice³³ bacili su svetojeronimsko pitanje za neko vrijeme potpuno u drugi plan.³⁴ No, u drugoj polovini devedesetih godina ono se iznova aktualiziralo. S vremena na vrijeme njime se koncem stoljeća bavio i “*Katolički list*”, pružajući jasnu, ali diskretnu podršku zahtjevima hrvatskog episkopata. Uostalom, dugotrajna bitka za zavod cijelo je vrijeme tekla prilično tiho, bez glasne podrške tiska.

Pravdajući potrebu korjenitog preustrojstva svetojeronimske bratovštine i osnutka hrvatskog zavoda u seriji članaka što ih je početkom 1897. posvetio svetojeronimskom pitanju *Katolički list* se pozivao kako na kulturne tako i na političke razloge. Polazeći od često isticane pretpostavke da samo znanost koja je čvrsto ukorijenjena u kršćanstvu i koja čovjeka vodi spoznaji vjerske istine osigurava pojedincu i narodu put prema slobodi, list je isticao nužnost da se i hrvatsko svećenstvo mora početi sustavno uključivati u sve oblike znanstveno-istraživačke djelatnosti, što neće biti moguće ukoliko se za to u formi posebnog zavoda ne stvori nužna pretpostavka. Na njemačko-madžarski svećenički zavod u Rimu, u kojem bi prema važećoj odluci Svete stolice i hrvatski svećenici imali pravo stjecanja najviše naobrazbe, pristup im je naime gotovo posve onemogućen uslijed nepoštivanja pariteta od strane Mađžara.³⁵ S tim u vezi list se najoštrije suprotstavljao nekim mišljenjima da svetojeronimsku bratovštinu zapravo i ne bi trebalo temeljito preurediti, nego da bi iz njezinih prihoda valjalo financirati studij hrvatskih svećenika u “Germanico-Hungaricum”.³⁶ Jednako tako pobijao je mišljenja da se zavod ne bi mogao financirati sredstvima ostvarenim iz prihoda bratovštine.³⁷

Što se se pak tiče političkih motiva, list je, uz razumljiv oprez, isticao da bi zavod svakako imao ulogu predstavnštva putem kojega bi u središtu katoličanstva bili zastupani kulturni, ali i moralni interesi hrvatstva, pri čemu valja napomenuti da je pojam “moralni interes” bio eufemizam za hrvatske političko-nacionalne težnje.³⁸ Dakako, list je bio mišljenja da u skladu s opisanom ulogom mora doći do promjene njegova imena tj. da se ilirsko ime ima zamijeniti hrvatskim. U interpretaciji *Katoličkog lista* upotreba ilirskog umjesto hrvatskog imena bila je naime prvenstveno uvjetovana svojedobnim nastojanjem Hrvata da oko sebe okupe i one koji se nisu smatrali pripadnicima hrvatske nacije. No, budući da se to pokazalo iluzornim, ne postoje više nikakvi razlozi za nastavak korištenja ilirskog imena. “Ideji ilirskoj od godine 1835. odgovara danas ideja hrvatska, pak je za to dužnost naša, da nazovemo stvari svojim imenom. Neka se dakle i našem novomu zavodu u Rimu promijeni ime, neka se zove hrvatskim zavodom svetoga Jerolima”.³⁹

Nesumnjivo je da je zahtjev za brisanjem ilirskog i unošenjem hrvatskog nacionalnog imena u naziv zavoda što ga je još 1891. postavio Stadler predstavljalo izraz činjenice da je osamdesetih, a napose devedesetih godina 19. stoljeća u Hrvatskoj općenito, pa tako i među hrvatskim svećenstvom, došlo do napuštanja izvornog oblika ideologije jugoslavizma u smislu potiskivanja južnoslavenske, a isticanja njezine hrvatske komponente. No, ipak se nije radilo o potpunom, definitivnom brisanju južnoslavenskog okvira, napose kad je riječ o svećenstvu.

³² Isto, 263, 266.

³³ Vitezić 1963, 203-221

³⁴ KOR IV, 372.

³⁵ KL 3, 10 (1897).

³⁶ KL 6 (1897)

³⁷ KL 11 (1897)

³⁸ KL 3 (1897).

³⁹ KL 11 (1897).

Nije to naprosto bilo moguće zbog ideje o jedinstvu crkava što ju je katoličko svećenstvo dosljedno zastupalo još od šezdesetih godina, a koja je za papinstva Lava XIII, a napose u devedesetim godinama, sustavno bila poticana. Zato *Katolički list* u to vrijeme i nije strogo zastupao gledište da bi hrvatski zavod trebao simbolizirati isključivo prostor što ga je definirala hrvatska državopravna tradicija. U popisu biskupija koje bi u zavod slale svoje stipendiste osim Istre, Hrvatske, Slavonije, Dalmacije te Bosne i Hercegovine spomenuta je naime i biskupija Crne Gore kao i buduća biskupija Srbije.⁴⁰

U proljeće 1900. iz vatikanskih je krugova u javnost procurila vijest da je Lav XIII. donio načelnu odluku o preustroju svetojeronimske bratovštine u skladu s željama hrvatskog episkopata.⁴¹ Iako tada pojedini o rješenju svetojeronimskog pitanja još uopće nisu bile perfekuirane, vijest je, napose u crkvenim krugovima, mogla stvoriti dojam da će dugotrajna bitka za hrvatski zavod najposlije ipak završiti povoljnim rješenjem. Međutim, osjećaj olakšanja, no zacijelo ne i potpune pobjede, mogao je nastupiti tek pošto je u Vatikanu 1. kolovoza objavljen papinski dekret *Slavorum gentem*.

Dekret *Slavorum gentem* doista je riješio svetojeronimsko pitanje uvaživši velikim dijelom zahtjeve što su ih bili postavili hrvatski biskupi. Njime je svetojeronimska bratovština faktično ukinuta, premda je formalno sačuvana na način da su njezina prava prenesena na hrvatski episkopat odnosno kroz uspostavu peteročlanog upravnog odbora, kojemu je povjereno upravljanje cjelokupnom imovinom kao i pravo predstavljanja ustanove prema Svetoj stolici odnosno prema talijanskoj državi, na čijem se teritoriju nalazila. Njegov sastav trebala su činiti trojica kanonika, član austrougarskoga poslanstva pri Svetoj stolici te upravitelj zavoda kojega imenuje papa. Gostinjac je također faktično dokinut, iako je formalno nastavio svoje postojanje kroz već ranije donesenu, a sada potvrđenu odluku da svećenički kolegij preuzme obavezu isplaćivanja novčane pomoći hrvatskim hodočasniciima slabijeg imovnog stanja. Što se tiče kaptola, stari je raspušten, ali je istovremeno uspostavljen novi, pri čemu je broj njegovih članova reduciran na trojicu kanonika. I najposlije, utemeljen je svećenički kolegij na kojega imaju pravo biskupi Istre, Hrvatske, Slavonije, Dalmacije, Bosne i Hercegovine te barski nadbiskup, ali samo za onaj dio barske dijeceze koji je svojedobno pripadao Dalmaciji. Što se tiče ilirskog imena, ono je izbrisano, a zavod je nazvan "Jeronimski kolegij za hrvatski narod". Privremenim upraviteljem zavoda, kojemu je povjerena zadaća da u skladu s gore iznesenim rješenjima provede reformu u život, imenovan je hrvatski svećenik Pazman.⁴²

Iako se donošenje dekreta *Slavorum gentem* bez sumnje može smatrati političkim odnosno diplomatskim uspjehom hrvatskog episkopata na čelu sa Stadlerom, koji je tijekom devedesetih godina preuzeo glavni teret borbe za ustrojstvo hrvatskog kolegija, radilo se zapravo ipak o svojevrsnom kompromisnom rješenju, napose što se tiče imena. Naime, nakon što je krajem 1900. vatikanska kongregacija za izvanredne poslove sastavila konačni nacrt odluke o preustroju svetojeronimske bratovštine, njegov je tekst bio dostavljen austrijskoj vladi odnosno Franji Josipu, koji ga je kao pokrovitelj imao odobriti. Iako nije bila riječ o pitanju koje bi strogo uzev spadalo u opseg zajedničkih poslova, austrijsko ministarstvo vanjskih poslova ipak ga je prosljedilo mađarskoj vladi, a ova ga je potom predložila Khuenu.⁴³

Ocjenjujući da rješenje što ga je predložila vatikanska kongregacija za izvanredne poslove ima sasvim "bezazlenu formu", Khuen je nacrt odobrio, ne izni-

⁴⁰ KL 3, 10 (1897).

⁴¹ KL 14 (1900).

⁴² KL 34 (1901).

⁴³ Kisić, 59, 62.

jevši pritom nikakve primjedbe.⁴⁴ Što se tiče mađarske vlade, ona se odlučno usprotivila prijedlogu da zavod nosi hrvatsko ime. Nadalje, smatrala je da upravitelj kojega će imenovati papa ni u kom slučaju ne bi smio biti Hrvat odnosno Slaven, nego Talijan te da bi se u upravnom odboru svakako trebalo predvidjeti mjesto za predstavnika Monarhije. Povrh toga, zahtijevala je da se realizacija preustrojstva svetojeronimske bratovštine svakako odgodi.⁴⁵

S obzirom na političku atmosferu u Ugarskoj, kojoj je ton davala antidualistički raspoložena opozicija, mađarska vlada nastojala je spriječiti ili barem odgoditi svaku akciju koja bi makar samo djelomično mogla završiti u korist Hrvata, tim više što je postojala mogućnost da uskoro dođe do raspuštanja parlamenta i raspisivanja izbora. Prema informaciji objavljenoj u bečkom *Reichspostu*, još u proljeće 1900, odmah nakon što se moglo naslutiti da je papa svetojeronimsko pitanje sklon riješiti u duhu temeljnih zahtjeva hrvatskog episkopata, Szell je u ime svoga kabineta intervenirao kod Goluchowskog, nastojeći stopirati preuvedenje svetojeronimske bratovštine. No, budući da je to Goluchowski u ime austrijske vlade tada odbio, valjalo je sada pokušati ishoditi barem odgodu obznanjivanja konačne odluke.⁴⁶ Međutim, austrijska vlada ni s time nije bila suglasna, iako je ostale mađarske primjedbe bila spremna uvažiti.⁴⁷

Zasada nije poznato kakvo je bilo prvotno stajalište što ga je austrijska vlada zauzela u vezi s nacrtom rješenja svetojeronimskog pitanja, no čini se da na njega nije imala nikakvih ozbiljnijih primjedbi.⁴⁸ Uostalom, o tome na određeni način govori i podatak da ga je Khuen u cijelosti prihvatio. Teško je naime povjerovati da bi u delikatnom pitanju kao što je bilo pitanje otvaranje hrvatskog zavoda u inozemstvu, o kojem se toliko dugo raspravljalo i s kojim je itekako dobro bio upoznat, Khuen postupio suprotno stajalištu bečkih vladajućih krugova, stavljajući time na kocku dugogodišnje povjerenje što ga je kod njih uživao. Valja naime neprestano imati na umu da je od kraja devedesetih godina tj. u uvjetima početne krize dualizma, Khuen u Hrvatskoj bio više eksponent bečkog, nego peštanskog središta. S tim u vezi nije na odmet prisjetiti se njegovog držanja prema hrvatskom katoličkom kongresu odnosno njegovih stajališta prema hrvatskom katoličkom pokretu.⁴⁹ Napokon, u trenutku kad je svetojeronimska afera već bila u punom jeku, Khuen je navodno izjavio kako drži da bi u pitanju zavoda trebalo nešto učiniti za Hrvate, što su prenijeli svi središnji bečki i peštanski dnevници.⁵⁰ S druge strane, malo je vjerojatno da se tijekom izrade nacрта preobrazbe bratovštine koji je imao biti predočen vladaru uopće nije konzultirano mišljenje austrougarskog poslanika kao službenog predstavnika zemlje pokrovitelja.

Prema tome, opravdano je pretpostaviti da je austrijska vlada gotovo u cijelosti odobravalala model preuvedenja svetojeronimske bratovštine u varijanti u kojoj joj ga je potkraj 1900. predložila Sveta stolica. Isticanje hrvatskog imena u nazivu kolegija što je trebalo potcrtati nacionalni značaj ustanove, odnosno popis biskupija koje bi u njega mogle slati svoje svećenstvo, a koji se poklapao s prostorom na koji su u skladu s tradicijom hrvatskog državnog prava pretendirale sve relevantne hrvatske političke snage, moglo joj se činiti prikladnim sredstvom pritiska na mađarske političke čimbenike, koji su svojom politikom sustavno počeli ugrožavati temelje dvojnog uređenja države. Bilo je to uostalom posve u duhu političke tradicije bečkog središta, koje je u sukobu s moćnom

⁴⁴ Kršnjavi I, 157.

⁴⁵ Kisić, 62.

⁴⁶ AT 275 (1901); Kisić, 62, bilj. 1.

⁴⁷ OB 277 (1901); AT 278 (1901).

⁴⁸ Kisić, 63.

⁴⁹ Strecha, 154-156.

⁵⁰ OB 222 (1901).

mađarskom vladajućom elitom rado koketiralo s hrvatskim težnjama. Dakako, preko mađarskih primjedbi nije se moglo prijeći samo tako. No budući da je očito postojala procjena da im se velikim dijelom može izaći ususret, a da se pritom ipak bitnije ne izmijeni značaj ustanove koja se stvara odnosno da se ne dovedu u pitanje kombinacije bečkih vladajućih krugova da otvaranjem hrvatskog kolegija zaoštre hrvatsko-mađarske odnose i na taj način zakompliciraju život mađarskoj političkoj eliti, austrougarska je vlada bila spremna sugerirati Svetoj stolci da u skladu s njima korigira prvotni nacrt preuređenja svetojeronimske bratovštine. Kao što je to uostalom vidljivo iz teksta dekreta *Slavorum gentem*, Lav XIII uzeo je u obzir sve zahtjeve što ih je u ime mađarske vlade iznijelo austrougarsko ministarstvo vanjskih poslova, uključujući i onu o imenu zavoda. Stoga zavod nije nazvan “Colegium Croaticum”, kao što je očito prvotno bilo planirano, nego “Colegium Hieronymianum pro croatica gente”, što je očito bila spretno pronađena formula da se institucija izravno ne nazove hrvatskom, a da se pri tome naslovom ipak jasno istakne njezino nacionalno obilježje.

U glasilima hrvatske opozicije, a to je svakako začudujuće, objavljivanje brevea *Slavorum gentem* nije imalo nekog naročito odjeka. Prema papinskom pismu hrvatske političke grupacije odnosile su se posve ravnodušno. Ponašajući se kao da je riječ o isključivo unutarcrkvenom događaju, posvetile su mu malo ili čak nimalo pažnje. Tako se primjerice *Hrvatsko Pravo* uopće nije osvrtnulo na dokument, što se djelomično može objasniti načelnim stajalištem Čiste stranke prava prema katolicizmu kao nacionalno-političkom integrativnom čimbeniku, a dijelom činjenicom da je dekret predstavljao svjedočanstvo o uspjehu hrvatskog episkopata, koji je uglavnom podržavao konkurentsku Neodvisnu narodnu stranku. Što se tiče *Obzora*, list doduše nije ignorirao apostolsko pismo, ali je pišući o njemu u prvi plan isticao njegovu vjersko-crkvenu dimenziju. Usput je tek napomenuo da dokument “rukopisateljno pruža oblik snu o hrvatskom kraljevstvu, barem u crkvenom pogledu”, čime je samo diskretno dao na znanje da se dekretu može pripisati određeni politički značaj.⁵¹ To je međutim bilo sve. Interpretacije u stilu da je riječ o još jednom neoborivom dokazu kako katolicizam predstavlja jedinu podlogu na kojoj hrvatski narod uspješno može ostvariti svoje interese, a one su se od *Obzora* mogle očekivati s obzirom na potporu što ju je udružena opozicija unatrag nekoliko godina pružala katoličkom hrvatstvu, sada su posve izostale, što je zacijelo bilo uvjetovano i činjenicom da su u redakciju lista u međuvremenu ušli predstavnici mlade generacije građanske inteligencije, koji se, kao što je poznato, nisu slagali s politikom povezivanja nacionalnih i vjersko-crkvenih interesa.⁵²

Premda je pomno pratio žestoku polemiku koja se u povodu brevea *Slavorum gentem* već duže vodila između talijanskog katoličkog i liberalnog tiska, a koja je nesumnjivo ukazivala na to da bi dokument mogao imati prilično dalekosežne političke implikacije, ni Supilov *Novi list* nije izašao s vlastitim stajalištem o značenju papinskog pisma.⁵³ No, umjesto toga, Supilo je potkraj kolovoza objavio članak pod naslovom “Liberalizam i klerikalizam”. Ograđujući se i od liberalizma i od klerikalizma kao od radikalnih ideologija, od kojih jedna apsolutizira ideju slobode, a druga religijsko tumačenje svijeta i čovjeka, Supilo je naime ponovno upozoravao da bi za Hrvatsku sukob obiju “pretjeranosti” bio iznimno štetan. Prema njegovom mišljenju, ona je materijalno i kulturno odviše slaba, a da bi si mogla dozvoliti “luksus takova klanja”. S tim u vezi preporučio je da bi bilo poželjno “da narodni ljudi suzbijaju pretjeranike, koli s jedne toli s druge strane.”⁵⁴ Očito je prema tome da se Supilo bojavao da bi

⁵¹ OB 191 (1901).

⁵² Šidak, 157; Lovrenčić, 81-82.

⁵³ NL 193, 194, 195 (1901).

⁵⁴ NL 194 (1901).

apostolsko pismo Lava XIII, za kojega je zacijelo već tada bio siguran da će izazvati brojne komplikacije, eventualno moglo potaknuti polarizaciju u okviru hrvatskih političkih snaga na klerikalnu odnosno liberalnu struju te da je to morao biti jedan od motiva da se odluči ignorirati otvaranje hrvatskog kolegija. No, zanimljivo je da se ni *Katolički list* nije potrudio objaviti uvodnik kojim bi prokomentirao događaj. Korenić se ograničio na to da tiska cjelovit tekst spisa.⁵⁵ Međutim, već za koji dan situacija se iz temelja izmijenila.

Naime, 29. kolovoza, otprilike dva tjedna nakon što je integralni tekst dekreta *Slavorum gentem* postao dostupan hrvatskoj javnosti, u svetojeronimski zavod upala je grupica dalmatinskih iredentista na čelu s rimskim novinarom Titom Alačevićem. Zaposjevši dio prostorija, provalnici su uputili pozdravni brzojav talijanskom kralju i crnogorskom knezu kao zaštitnicima interesa dalmatinskih Talijana odnosno Srba, a potom su na zgradi kolegija izvjesili talijansku zastavu.⁵⁶ Namjera grupe koja se kasnije u javnosti predstavljala kao Dalmatinski odbor bila je pokušati spriječiti izvršenje brevea *Slavorum gentem* uz opravdanje da je Sveta stolica, stvorivši hrvatski kolegij, Dalmatincima oduzela pravo na ustanovu koja je tobože isključivo njihovo vlasništvo. Pri tome je važno spomenuti da se incident dogodio u jeku snažne kampanje talijanskog liberalnog tiska koji je neprestano pozivao vladu da se odlučno suprotstavi preuređenju svetojeronimske bratovštine, argumentirajući to s jedne strane klasičnim iredentističkim idejama, a s druge tvrdnjama da je posrijedi nedopustivo miješanje Vatikana u poslove koji su u isključivoj ingerenciji talijanske države.⁵⁷

Postoje indicije da se zaposjedanje jeronimskog kolegija od strane dalmatinskih iredentista nije dogodilo bez znanja odnosno bez diskretne podrške talijanske vlade.⁵⁸ Naime, prema kasnijim izjavama samoga Alačevića, tzv. Dalmatinski odbor je već negdje tijekom ljeta, ubrzo nakon što je bio formiran, sa svojim namjerama upoznao ministra pravosuđa, koji je tada navodno obećao da im talijanske vlasti u tome neće praviti neprilike.⁵⁹ Međutim, čak i pod pretpostavkom da talijanska vlada sa svoje strane nije dala nikakav poticaj za incident, njezino držanje u zbivanjima koja su slijedila pokazuje da je stvaranje hrvatskog kolegija doživjela s jedne strane kao priliku da zada udarac papinstvu, a s druge kao povod da iz taktičkih razloga privremeno zaoštri držanje prema Habsburškoj Monarhiji, s kojom su odnosi već neko vrijeme bili pomućeni kako zbog talijanske podrške iredentističkim krugovima u Dalmaciji, tako i zbog albanskog pitanja.⁶⁰

Provala u hrvatski kolegij izazvala je snažnu reakciju u Dalmaciji, koja je već ionako bila uzrujana zbog nekih talijanaško-iredentističkih akcija koje su se u Zadru dogodile tijekom ljeta.⁶¹ Razumljivo je dakle da je događaj u Rimu, koji je s pravom interpretiran kao gruba negacija hrvatskog identiteta pokrajine, u političkim i crkvenim krugovima kao i u najširoj javnosti dočekan s najdubljim ogorčenjem. Tome je svakako pridonijelo i pisanje talijanskog liberalnog tiska, koji je odobravao zaposjedanje zavoda, pozdravljajući napose činjenicu da je provalnička skupina, poslavši telegram talijanskom kralju, simbolično zanjekala protektorat Austro-Ugarske nad ustanovom, što se tumačilo kao izraz negacije austrijskog prava na Dalmaciju. U tim okolnostima u organizaciji dalmatinskih općina, župa, društava i bratovština odmah se počelo s održavanjem skupština, s kojih su upućivani telegrami austrijskom ministru vanjskih poslova i vatikanskom državnom tajniku. Osim osude samog čina i jasne ograde od tzv. Dalmatinskog

⁵⁵ KL 33, 34 (1901).

⁵⁶ NL 197 (1901); OB 198 (1901); HP 1742 (1901); Kisić, 66-67.

⁵⁷ NL 193,195 (1901).

⁵⁸ OB 200 (1901).

⁵⁹ Kisić, 67.

⁶⁰ NL 199 (1901); OB 207 (1901).

⁶¹ OB 214 (1901); HP 1742 (1901).

odbora, koji je u javnosti istupao s tvrdnjom da djeluje u ime cijele pokrajine, telegrami upućeni Goluchowskom sadržavali su zahtjeve za odlučnom intervencijom Austro-Ugarske u korist zaštite zavoda i hrvatskih prava.⁶² Bio je to početak svojevrsnog plebiscita, koji će potrajati mjesec i više dana. Njime je Dalmacija i Rimu i Beču jasno dala do znanja da sebe doživljava integralnim dijelom Hrvatske.

Istovremeno su reagirale i sve relevantne hrvatske političke grupacije u banskoj Hrvatskoj. Najoštrije osuđujući iredentistički incident u Rimu, bile su potpuno jednoglasne u ocjeni da je riječ o događaju koji predstavlja grubi atak na ukupno hrvatstvo, na njegove nacionalne osjećaje i neotuđiva nacionalna prava.⁶³ Interpretacija prema kojoj događaj u svetojeronimskom zavodu predstavlja čin nasilja političke prirode uvjetovala je i korjenitu promjenu u tumačenju brevea *Slavorum gentem*. Papinski dekret dobio je sada prvenstveno značenje političkog akta. Iako je i dalje ostala kod mišljenja da breveom još nije učinjeno ništa konkretno u korist hrvatskog nacionalnog odnosno političkog jedinstva, Čista stranka prava počela ga je sada hvaliti zbog jasno iscrtanih "granica hrvatskoga kraljevstva".⁶⁴ Istovremeno, pokazala se spremnom odati priznanje Strossmayeru i ostalim hrvatskim biskupima na borbi za ustrojstvo hrvatskog kolegija. Pri tome joj dakako nije bila važna sama institucija, nego isključivo činjenica da je ona utemeljena pod hrvatskim imenom. U tome je naime vidjela dokaz da su i hrvatski biskupi i Strossmayer osobno konačno odstupili od jugoslavenstva kao od utopije i "poklonili se hrvatskoj misli".⁶⁵ Potpuna promjena u tumačenju brevea *Slavorum gentem* došla je međutim do punog izražaja u tekstu proglašenja što su ga u povodu održavanja prosvjednog mitinga u Zagrebu javnosti uputili predstavnici svih triju političkih grupacija. U njemu je naime između ostalog istaknuto da je riječ o dokumentu koji ima značenje svečanog priznanja hrvatskih nacionalnih i državnih granica.⁶⁶ Nešto kasnije i Supilo će po prvi puta javno složiti s tvrdnjom da apostolsko pismo Lava XIII. ima političku težinu jer se njime Hrvatima "priznaje jedan obseg duševnog zajedništva, ma i bilo samo u odnosu jednog u Rimu nalazećeg se zavoda, koji se obseg okreće skroz u okviru njihovih aspiracija."⁶⁷

Reakcija hrvatske opozicije u banskoj Hrvatskoj nije međutim ostala samo na razini verbalnih osuda. Nakon neuspjelog pokušaja opozicije da zagrebačko gradsko zastupstvo usvoji rezoluciju kojom se od bana zahtjeva da poduzme odgovarajuće korake u zaštiti hrvatskih interesa, nekolicina istaknutih pripadnika obzoraško-domovinaške koalicije, kojima se kasnije pridružio i Josip Frank, intenzivirala je kod predstojnika Odjela za bogoštovlje i nastavu, inzistirajući na tome da se Khuen nedvosmisleno očituje u povodu događaja. Iako im je obećano da će ban procijeniti situaciju i u skladu s tim poduzeti odgovarajuće korake, režim se, kao što se uostalom moglo i očekivati, odlučio na šutnju.⁶⁸ To međutim ne znači da je Khuen, koji uostalom u to vrijeme nije bio u Zagrebu, odlučio pasivno promatrati razvoj događaja. Naprotiv, on se 10. rujna u Beču sastao s Goluchowskim, s kojim je u poduljem razgovoru zasigurno detaljno pretresao situaciju.⁶⁹ Sadržaj njihova razgovora ostao je nepoznat, no sudeći prema već spominjanom pisanju bečkog i peštanskog tiska, moguće je pretpostaviti da je Khuen tom prilikom zastupao mišljenje da bi u svetojeronimskoj aferi ipak valjalo nešto učiniti za Hrvate.⁷⁰

⁶² NL 198, 202, 210 (1901); OB 214 (1901).

⁶³ OB 198 (1901); HP 1744 (1901); NL 197 (1901).

⁶⁴ HP 1743 (1901); HP 1775 (1901).

⁶⁵ HP 1744 (1901).

⁶⁶ OB 204 (1901).

⁶⁷ NL 223 (1901).

⁶⁸ HP 1744 (1901); OB 203, 206 (1901).

⁶⁹ HP 1753 (1901).

⁷⁰ OB 222 (1901).

Zaposjedanje hrvatskog kolegija u Rimu snažno je odjeknulo i u redovima sveučilišne omladine. Na sastanku što ga je tim povodom održala 4. rujna njezini predstavnici iznijeli su prijedlog da se u znak prosvjeda u Zagrebu održi veliki skup na kojem bi zajednički istupila cijela hrvatska opozicija.⁷¹ Inicijativu omladine spremno su prihvatile sve političke stranke, odgovarajući na taj način na brojne apele koji su stizali iz svih hrvatskih zemalja, a u kojima se zahtijevalo da sve hrvatske institucije upute u Beč izraze protesta u povodu događaja odnosno da se banska Hrvatska pridruži širokoj skupštinskoj akciji koja je tekla u Dalmaciji.⁷² Zagrebački miting, koji je, kako je planirano, trebao poslužiti kao poticaj za organiziranje protestnih skupova u ostalim gradovima i općinama banske Hrvatske, režim nije mogao zabraniti, iako bi to Khuen zacijelo najradije bio učinio s obzirom na uzavrelu situaciju u Dalmaciji. Istovremeni i jedinstveni istup dviju hrvatskih zemalja bio je naime posve neprihvatljiv kako sa stajališta politike dualizma, tako i s obzirom na Khuenov položaj u odnosu na mađarsku vladu. Osim toga, zbog očekivanog izrazito protutalijanskog naboja, njegovo održavanje nije bilo oportuno ni sa stanovišta politike Trojnoga saveza. No, budući da je zabrana prosvjeda podrazumijevala preuzimanje rizika od eventualnog zaoštavanja situacije i njezina možebitnog izmicanja kontroli, Khuenu nije preostalo drugo nego da ga dopusti, ali pod uvjetom da se zbor održi u zatvorenom prostoru i da se odustane od planirane protestne povorke po gradskim ulicama.⁷³

Protestni skup u povodu svetojeronimske afere održan je u nedjelju, 8. rujna, u prostorijama zagrebačke streljane. U usijanoj atmosferi, kojoj je je ton davala masa od više tisuća ljudi okupljenih oko zgrade, u tuškanačkoj šumi, u ime udružene opozicije nastupili su Šime Mazzura i August Harambašić, dok je Čistu stranku prava predstavljao Eugen Kumičić. U svojim su govorima Mazzura i Kumičić, između ostaloga, ponovili stajališta opozicijskih gupacija o političkoj važnosti brevea Lava XIII. Štoviše, Kumičić je čak otišao tako daleko da je tvrdio kako papinsko pismo u stvari samo konstatira realnost tj. činjenicu da se stvara slobodna i ujedinjena hrvatska država, koja će sasvim sigurno uskoro biti u stanju izmijeniti “nesnosne odnošaje” na Balkanu. Pri tome je međutim bitno istaknuti da su stranački prvaci podvlačili isključivo mišljenje kako je politička poruka papinskog pisma rezultat uvažavanja hrvatskog prirodnog i državnog prava odnosno priznanja političke činjenice uvjetovane sustavnim širenjem hrvatske nacionalne ideje.⁷⁴ Prema tome, katolicizam kao temeljna podloga nacionalnom odnosno političkom okupljanju hrvatstva odnosno kao zalog ne samo njegovog kulturnog nego i političkog prosperiteta - a to je bila jedna od temeljnih zasada nosilaca političkog katolicizma - i ovom je prilikom u istupima prvaka udružene opozicije bio posve prešućen, i to usprkos činjenici da je simboličko jedinstvo hrvatskih zemalja u breveu doista izvršeno na vjerskoj osnovi, koja je pritom bila usko povezana s nacionalom.

Okupljanje je zaključeno usvajanjem rezolucija. Njima je prije svega izražena zahvalnost papi na “veleumnom” apostolskom pismu i na otvaranju hrvatskog kolegija. Riječi zahvale upućene su potom i Franji Josipu, i to stoga što je pristao na provedbu papinske odluke, udovoljivši tako “vrućim težnjama” prijestolju uvijek vjernog hrvatskog naroda. Nadalje, odano je priznanje hrvatskom episkopatu, pri čemu je izraženo uvjerenje da će on i nadalje ustrajati na “rodoljubnoj stazi, kojom je udario, kad je sv. Stolici predložio promjenu i na njoj inzistirao”. Naposljetku pohvaljeno je držanje privremenog upravitelja kolegija te izraženo najdublje ogorčenje nedavnim događajima koji su upereni

⁷¹ OB 203 (1901).

⁷² NL 198, 199 (1901); OB 202, 202 (1901).

⁷³ NL 204 (1901).

⁷⁴ HP 1749 (1901); OB 206 (1901).

protiv hrvatstva Dalmacije i Istre odnosno protiv hrvatskog državnog i nacionalnog prava.⁷⁵

Zajednički istup hrvatske opozicije na zagrebačkom zboru stvorio je u javnosti, ali i kod pojedinih političara, iluziju o mogućoj slozi opozicije. U tom smislu *Obzor* je dan kasnije s posebnim zadovoljstvom prokomentirao da je na skupu opozicija funkcionirala “kao jedna vojska”.⁷⁶ Bila je to međutim iluzija, uvjetovana trenutnim Frankovim koketiranjem s Neodvisnom narodnom strankom, iza kojega nije stajala nikakva stvarna spremnost na suradnju.⁷⁷ Na zagrebačkom skupu nastupile su prema tome samo privremeno udružene stranke, od kojih je svaka manifestaciju nastojala iskoristiti za vlastite stranačke interese, što se, doduše samo u nijansama, moglo zamijetiti i u istupima govornika, napose u izlaganju Kumičića, koji je stvaranje hrvatskog kolegija pokušao prikazati kao izraz kapitulacije obzoraštva nad “čistim” pravaštvom. Skeptičan da bi moglo doći do sloge među strankama Supilo je stoga bio posve u pravu kad je svoj prikaz zagrebačkog protestnog zbora zaključio riječima: “Ovo malo ogorčenja proti lopovštini u Rimu splinut će se i utišati, pak će onda prevladati opet ona obća žalost.”⁷⁸ Nekoliko dana ranije slično je u *Novom listu* tvrdio i Stjepan Radić.⁷⁹

Protestne skupštine održane su u još nekim gradovima banske Hrvatske. Međutim, krajem rujna režim je donio odluku o zabrani daljnjeg održavanja zborova u povodu svetojeronimske afere. Odluka je obuhvaćala i gradska odnosno općinska vijeća, uskraćujući im mogućnost bilo kakvog izjašnjavanja o tom pitanju.⁸⁰ Na isti način postupljeno je i u Bosni i Hercegovini, gdje je tijekom prve polovine rujna također organizirano nekoliko skupština. Središnja, planirana u Sarajevu za sredinu mjeseca, nije međutim više mogla biti održana.⁸¹ Iako razmjerno skromna po opsegu, skupštinska akcija u banskoj Hrvatskoj prvi je puta ukazala na mogućnost zajedničkog, solidarnog istupa dviju hrvatskih zemalja, što će do punog izražaja za narodnog pokreta 1903. U tom smislu proteste u povodu svetojeronimske afere možemo shvatiti kao početni korak u postupnom procesu formiranja zajedničke političke platforme, koja će svoju afirmaciju doživjeti s politikom “novoga kursa”.⁸²

Činjenica da su hrvatske političke grupacije nakon iredentističkog ispada Alačevićeve grupe dekretu *Slavoru gentem* stale pridavati veliku političku važnost te da su na zagrebačkom prosvjednom zboru složno ustale u njegovu obranu, izrazivši pri tom zahvalnost Svetoj stolici na breveu i priznanje hrvatskom episkopatu što je boreći se za osnutak kolegija pod hrvatskim imenom djelovao sukladno nacionalnim interesima, bila je povodom da se u prorežimskom *Agramer Zeitungu* pojave komentari kako je riječ o još jednoj manifestaciji u novije vrijeme sve naglašenije prisutnog političkog katolicizma. Čistoj stranci prava upućeni su prigovori da se u svetojeronimskoj aferi povela za klerikalnom udruženom opozicijom, odstupivši pri tome od temeljnih liberalnih načela.⁸³ Na spomenuto stajalište, kojim se posredno željela izraziti kritika i na račun ostalog dijela opozicije, donekle je svakako utjecala i činjenica da je katolički tisak, inače neobično suzdržan u cijelom slučaju, pohvalio hrvatske političare. U krat-

⁷⁵ OB 206 (1901).

⁷⁶ OB 206 (1901).

⁷⁷ HP 1761 (1901).

⁷⁸ NL 205 (1901).

⁷⁹ NL 203 (1901).

⁸⁰ NL 215 (1901).

⁸¹ OB 215 (1901).

⁸² Kao prvi nagovještaj mogućnosti zajedničkog političkog nastupa banovinskih i dalmatinskih političara dosada se u historiografiji uglavnom isticala reakcija dalmacije 1903. na vijesti o narodnom pokretu u banskoj Hrvatskoj. (Šidak, 214-216.). Uvid u svetojeronimsku aferu omogućava da se taj podatak ispravi, neovisno o tome što skupštinska akcija u Banovini nije bila velikih razmjera.

⁸³ AZ 211, 218 (1901).

kom izvještaju o reakcijama na zaposjedanje svetojeronimskog kolegija u Dalmaciji i banskoj Hrvatskoj *Katolički list* izrazio je naime radost zbog toga što je organizacijom prosvjeda u Zagrebu “prijestolnica dolično ustala na obranu svoje vjerske stvari”.⁸⁴ Mišljenje da je držanje hrvatske opozicije u svetojeronimskoj aferi u biti izraz političkog katolicizma bilo je međutim neutemeljeno i zapravo predstavlja svjedočanstvo o tome da su ponekad etiketu političkog katolicizma dobivale i one pojave koje se s njim nisu bile u izravnoj vezi.

Apostolsko pismo Lava XIII. bilo je sročeno tako da je dopuštalo dvoznačnu interpretaciju. S obzirom na to da su u njemu bila izložena osnovna načela o preuređenju svetojeronimske bratovštine u ustanovu namijenjenu izobrazbi hrvatskog svećenstva, ono je, formalno gledano, predstavljalo akt kojim vrhovna crkvena oblast rješava pitanje preustrojstva jedne vjersko-crkvene ustanove. Prema tome, radilo se o dokumentu vjersko-crkvenog značaja. Međutim, čitano u kontekstu suvremenih političkih prilika u Hrvatskoj odnosno u Habsburškoj Monarhiji, iz njegova se sadržaja mogla iskonstruirati i svojevrsna politička poruka. S tim u vezi nameće se pitanje da li takvu konstrukciju valja smatrati neposrednim izrazom političkoga katolicizma ili ne?

Uvjerenje da je papa, povežavši simbolično biskupije čiji se ukupni prostor poklapao s nacionalno-političkim aspiracijama glavnih protagonista hrvatske politike na prijelomu stoljeća zapravo priznao pravo hrvatskom narodu na nacionalni i teritorijalni integritet samo po sebi nije nikakav izraz ispreplitanja vjerskih i političkih interesa. Prije se može reći da je u pitanju interpretacija koja je izraz činjenice da se na prijelomu stoljeća, u izuzetno složenim i teškim političkim okolnostima, koje nisu dopuštale realizaciju temeljnih hrvatskih nacionalno-političkih težnji niti u jednoj od varijanti, hrvatska politička garnitura hvatala za svaku izjavu, za svaki događaj koji se mogao protumačiti kao nagovještaj promjene postojećeg stanja.⁸⁵ To ne znači da spomenuto uvjerenje nije moglo imati posrednog utjecaja na jačanje pozicije nosilaca političkog katolicizma. Vidjeli smo međutim da je opozicija, uključujući i obzoraško-domovinašku koaliciju, sustavno izbjegavala da na bilo koji način donošenje brevea *Slavorum gentem* uklopi u okvir koncepta o katoličkom hrvatstvu odnosno da se pri interpretaciji papinskog pisma kao političke poruke nije poslužila niti jednom od karakterističnih idejnih zasada političkog katolicizma. Nadalje, pokazali smo da se prema breveu *Slavorum gentem* odnosno osnutku hrvatskog kolegija isprva uglavnom odnosila kao vjersko-crkvenom, a ne kao nacionalno-političkom događaju i da je tek poslije incidenta u svetojeronimskom zavodu, koji je bio isključivo politički motiviran i koji cijelom slučaju oko njegovog utemeljenja utisnuo političko obilježje, u njegovu sadržaju stala prepoznavati prvenstveno političku poruku. Prema tome, držanje opozicije u svetojeronimskoj aferi bilo je u prvom redu reakcija na političko mišljenje koje je negiralo temeljne hrvatske nacionalne zahtjeve. Puka slučajnost da je ono sada izraženo napadom na jednu netom osnovanu hrvatsku vjersko-crkvenu ustanovu učinila je od nje u očima političara i njevećeg dijela hrvatske javnosti instituciju čiji je utemeljenje od prvorazredne nacionalne važnosti. Drugim riječima, tek nakon što je njegov osnutak iskorišten kao povod za negaciju temeljnih hrvatskih nacionalnih težnji, hrvatski kolegij postao je simbolom njihova ostvarenja.

Činjenica da je bitka oko jedne vjersko-crkvene ustanove postala metaforom borbe za ostvarenje hrvatskih nacionalnih zahtjeva mogla je zamagliti stvari i stvoriti dojam da je doista riječ o manifestaciji političkog katolicizma. Tome je svakako pogodovala i činjenica da se interpretacijom brevea *Slavorum gentem* kao dokumenta s političkim sadržajem papinstvu pridavala uloga međunarodnoga

⁸⁴ KL 37 (1901).

⁸⁵ OB 211, 216 (1901) i drugdje; HP 1754 (1901) i drugdje.

političkog čimbenika, što je sa stajališta klasičnog europskog liberalizma u 19. stoljeću bilo posve neprihvatljivo, neovisno o političkoj praksi koja je spomenuto stajalište u mnogo čemu demantirala. Najposlije, valja uzeti u obzir i to da se snažna težnja liberalnih krugova da se Katolička Crkva liši političkog utjecaja, između ostaloga, izražavala i na način da se svako sudjelovanje svećenstva u političkom životu nekritički poistovjećivalo s političkim katolicizmom. To je naravno bila besmislica koju su potkraj 19. stoljeća podržavali i neki pojedinci u Hrvatskoj. Držanje hrvatske opozicije u svetojeronimskoj aferi odnosno njezina naglašeno isticana nada da će hrvatski episkopat i dalje djelovati u nacionalnom smislu nije bila izraz političkog katolicizma.

S tim u vezi postavlja se dakako pitanje što je presudno utjecalo na to da manifestacije u banskoj Hrvatskoj u povodu svetojeronimske afere ne poprime klerikalni značaj? U ovom času na to pitanje teško je dati zadovoljavajuće precizan odgovor. Opravdano je međutim pretpostviti da je na to određenog utjecaja zacijelo imala činjenica da se već tijekom 1901. u udruženoj opoziciji sve više stao osjećati utjecaj mlade građanske inteligencije, koja se, kao što smo već bili istaknuli, izrazito protivila poistovjećivanju vjersko-crkvenih i nacionalnih interesa. S druge strane, katolički pokret u Hrvatskoj, unatoč svim najavama koje su se mogle čuti uoči, za vrijeme i neposredno poslije održavanja katoličkog kongresa, zapravo uopće nije profunkcionirao. U trenutku izbijanja svetojeronimske afere nosioci političkog katolicizma u banskoj Hrvatskoj nisu dakle imali na raspolaganju infrastrukturu koja bi reagirala na događaj u skladu s njihovim shvaćanjima odnosno koja bi ga iskoristila za daljnju afirmaciju katoličkih načela kao temeljnih regulatornih principa društvenog odnosno političkog života. Najposlije, realno je pretpostaviti da se u okviru "starog" vodstva udružene opozicije nakon katoličkog kongresa odnos prema konceptu katoličkog hrvatstva postupno počeo mijenjati. Naime, s obzirom na činjenicu da je Khuenov režim u međuvremenu prestao s posrednim najavama mogućih crkveno-političkih reformi po uzoru na one koje su se poslije 1894. počele provoditi u Ugarskoj odnosno s obzirom na to da društveni položaj katoličanstva i Katoličke Crkve u banskoj Hrvatskoj doista ničim nije bio ozbiljnije ugrožen, lako je moguće da vodstvo udružene opozicije u katolicizmu nije više gledalo čimbenika koji bi mogao ozbiljnije utjecati na reaktiviranje i rasplamsavanje nacionalnog pokreta.⁸⁶

U kratkoj polemici što ju je Čista stranka prava pvela s *Agramer Zeitung* u povodu njegova pisanja o njezinom tobožnjem proklerikalnom držanju tijekom svetojeronimske afere *Hrvatsko Pravo* je istaknulo da je stranka u prosvjedu povodom zaposjedanja hrvatskog kolegija od strane dalmatinskih iridentista sudjelovala isključivo iz političkih motiva, napomenuvši pri tome da je "Čista" spremna pružiti podršku svakom tko "promiče hrvatske interese, uključujući tu i hrvatski episkopat odnosno papinstvo."⁸⁷ To uostalom nije predstavljalo nikakvu novinu. Izjave istovjetnog sadržaja, prisjetimo se, frankovci su davali i tijekom polemike koja se vodila poslije hrvatskog katoličkog kongresa.⁸⁸ Što se pak tiče prigovora da njezino sudjelovanje u prosvjedu u povodu afere s hrvatskim kolegijem nije u skladu s liberalnim načelima, frankovci su podvukli kako oni slijede principe "poštenoga i pravednoga liberalisma" tj. takvoga koji omogućava slobodu i nezavisnost svima, pa tako i hrvatskim narodom. U okviru tako shvaćenog liberalizma nemoguća je suradnja samo s onim klerikalizmom tj. katoličkim svećenstvom koje, pokazujući interes isključivo za "transcendentalne teorije", čini čovjeka "krotkim sužnjem i pokornim robljem, fanatičnim protivni-

⁸⁶ Na izvjesno hlađenje vodstva udružene opozicije prema konceptu katoličkog hrvatstva ukazuje pisanje "Obzora" tijekom 1901. i kasnije.

⁸⁷ HP 1763 (1901).

⁸⁸ Strecha, 159.

kom drukčijega mišljenja i druge vjere”, slabeći na taj način “narodne otporne temelje”. Međutim, ukoliko kler teži slobodi naroda, ukoliko ono svojim učenjem širi u narodu poticaj da se ta sloboda i realizira, suradnja s njime ne samo da nije suprotna “pravom” liberalizmu, naprotiv, je ona njegov izraz.⁸⁹ Time su frankovci na prijelomu stoljeća po prvi puta precizno formulirali načelo o suradnji s hrvatskim svećenstvom. Njihove ranije izjave o tome nikada nisu bile tako jasne i toliko bliske gledištima obzoraško-domovinaške koalicije.⁹⁰

Tijekom prve polovice rujna hrvatska javnost s napetošću je očekivala presudu rimskog suda nakon rasprave koja je u povodu zaposjedanja hrvatskog kolegija pred njim bila održana početkom mjeseca. Naime, nakon što je Alačevićeva grupa provalila u prostorije svetojeronimskog zavoda, njegov privremeni upravitelj obratio se za pomoć policiji. Međutim, talijanski policijski organi nisu poduzeli ništa protiv dalmatinskih iredentista, što je uostalom bilo sasvim u skladu s garancijama što ih je samozvanom Dalmatinskom odboru svojedobno dalo ministarstvo unutrašnjih poslova. Stoga je privremeni rektor bio je prisiljen obratiti se austro-ugarskom poslanstvu s molbom da ono, u svojstvu zemlje pokrovitelja, intervenira kod talijanske vlade. Prosvjed austrougarskog poslanika, koji prema svemu sudeći i nije bio osobito energičan, nije međutim urodio nikakvim uspjehom. Štoviše, poslužio je talijanskoj vladi kao neposredan povod da se sada izravno umiješa u pitanje svetojeronimskog kolegija, koje joj se, kao što smo rekli, očito činilo pogodnim da na njemu zaoštri svoje odnose i s Vatikanom i sa Habsburškom Monarhijom. Vođena time, talijanska vlada odbila je naime da u slučaju zaposjedanja hrvatskog kolegija primijeni tzv. zakone o garancijama, prema kojima je bila dužna osigurati potpunu slobodu djelovanja crkvenih kulturnih i obrazovnih ustanova na području Rima i šest suburbikalnih biskupija. Umjesto toga, ona je u zavod poslala svog povjerenika. Tako se svetojeronimski kolegij našao pod privremenom upravom talijanske države. Uspostava taljanskog komesarijata nije međutim predstavljala nikakvu prepreku da grupica dalmatinskih iredentista i nadalje ne ostane utaborena u prostorijama kolegija. U opisanim okolnostima privremenom rektoru nije preostalo drugo nego da talijanskom sudu podnese tužbu protiv Alačevićeve grupe zbog smetanja posjeda.⁹¹

Imenovanje komesara predstavljalo je gestu kojom je talijanska vlada i Vatikanu i Habsburškoj Monarhiji željela dati do znanja kako smatra da je problem svetojeronimskog zavoda, uključujući i pitanje njegovog preuređenja, pozvana rješavati isključivo talijanska država, što je Austro-ugarsku, koja je bila prilično zabrinuta zbog napetosti u Dalmaciji, potaknulo da istoga časa pokrene diplomatsku akciju. Preko svog poslanstva njezina je vlada odmah uložila oštar protest, odlučno zahtijevajući da se talijanski povjerenik povuče i da se u zavodu uspostavi stanje kakvo je bilo prije provale Alačevićeve grupe. Međutim, talijansko ministarstvo stalo se izvlačiti da je slučaj u međuvremenu završio pred sudom te da bi svakako trebalo pričekati njegovo rješenje kako bi se tobože izbjeglo prejudiciranje presude, što je austrijska vlada bila spremna prihvatiti, ne želeći zaoštavati odnose više nego što je potrebno.⁹² Zbog toga je istup austrougarske diplomacije bio kritički primljen kod jednog dijela hrvatskih političara. Smatralo se naime da njezin nastup prema talijanskoj vladi nije bio dovoljno odlučan, prvenstveno s obzirom na činjenicu da su upadom iredentista u hrvatski kolegij povrijeđena prava Habsburške Monarhije kao zemlje pokrovitelja.⁹³

⁸⁹ HP 1756 (1901).

⁹⁰ Strecha, 136-137, 159.

⁹¹ OB 200, 201 (1901); NL 197, 199, 200 (1901)

⁹² HP 1750 (1901); NL 201 (1901).

⁹³ OB 200 (1901).

Već u prvim kontaktima između austrougarske i talijanske vlade u vezi sa svetojeronimskim kolegijem iskristaliziralo se da su njihova gledišta posve oprečna. Talijanska je vlada naime postavljanje svog povjerenika opravdavala tvrdnjom da je breveom *Slavorum gentem* faktično stvorena nova ustanova, koja prema talijanskom zakonu o zakladama ne može biti osnovana ukoliko njezin statut prije toga ne odobre državni organi.⁹⁴ Drugim riječima, osnutak hrvatskog kolegija, koji je uslijedilo temeljem dogovora Vatikana i Habsburške Monarhije, u osnovi je nelegalan. Osim toga, talijanska je vlada isticala da austrougarski patronat ni u kom slučaju ne oduzima talijanskoj državi isključivo pravo nadzora nad ustanovom. Što se tiče Habsburške Monarhije, njezina je vlada zastupala gledište da preobrazbom svetojeronimske bratovštine, koja je kao papinska ustanova nije podlijezala spomenutom zakonu, nije stvorena nova institucija, što je opravdavala tvrdnjom da uspostava hrvatskog kolegija u biti predstavlja samo obnovu zavoda utemeljenog još 1790. Osim toga, ona je držala da pokroviteljstvo nad institucijom podrazumijeva i pravo nadzora, pozivajući se pri tom na jednu izjavu talijanske vlade iz 1896, prema kojoj inozemni zavodi ne podliježu talijanskim zakonima.⁹⁵

Rješenje što ga je rimski sud 14. rujna izdao u povodu rektorove tužbe za smetanje posjeda bilo je potpuno u skladu s nastojanjem talijanske vlade da preuzme kontrolu nad svetojeronimskim zavodom. Uostalom, ono se temeljilo na istom pravnom tumačenju od kojega je u diplomatskim pregovorima s Austro-Ugarskom polazila i talijanska vlada tj. da je svetojeronimska bratovština dobrotvorna ustanova i da je za svaku promjenu njezine namjene isključivo nadležna talijanska država. Polazeći od navedene pravne osnove, sud je tužbu protiv članova samozvanog Dalmatinskog odbora zbog smetanja posjeda doduše u cijelosti ocijenio kao opravdanu, ali ju je proglasio bespredmetnom, uz obrazloženje da je u međuvremenu došlo do promjene tj. da se zavod sada nalazi u rukama talijanskog komesara. S tim u vezi tužiocu je bilo predloženo da se održi nova rasprava, ovoga puta protiv povjerenika talijanske vlade. Osim toga, pozivajući se na novonastale okolnosti, sud odbio i tužiteljjev zahtjev da provalnici, koji su u međuvremenu napustili zavod, plate naknadu za štetu pričinjenu ustanovi.⁹⁶ Činjenica da je talijanski sud u slučaju svetojeronimskog zavoda postupio suprotno odredabama građanskog zakona o smetanju posjeda, prema kojima je bio obavezan uspostaviti stanje kakvo je bilo prije provale tj. vratiti privremenog upravitelja, kojemu je uostalom u obrazloženju priznao da je do provale doista bio u posjedu ustanove, izazvala je zgražanje pravnih stručnjaka, i to ne samo u Hrvatskoj odnosno u Habsburškoj Monarhiji, nego i u Italiji.⁹⁷ S obzirom na očitu pristranost talijanskih sudskih organa bilo je iluzorno očekivati da bi parnica protiv povjerenika talijanske vlade, a to bi zapravo bila parnica protiv talijanske države, mogla završiti u korist privremenog upravitelja. Stoga privremeni upravitelj nije podnio tužbu protiv povjerenika talijanske vlade.

Iako je rimski sud svojim rješenjem faktično sankcionirao uspostavu talijanske uprave nad zavodom to nipošto nije omelo austrougarsku vladu da iznova poduzme diplomatske korake u vezi sa zavodom, ne obazirući se pri tom na pisanje središnjih bečkih i peštanskih listova koji su se od samog početka tome odlučno protivili, upozoravajući je da bi to moglo zakomplicirati odnose s Italijom odnosno dovesti do dodatnog zaoštavanja spora s Madžarima, koji su stvaranje hrvatskog kolegija doživjeli kao svojevrsni oblik negacije državno integriteta Ugarske. Osim toga, u bečkom liberalnom tisku često se isticalo i

⁹⁴ Jelić, 90-91.

⁹⁵ HP 1747 (1901).

⁹⁶ OB 214 (1901); NL 211 (1901); HP 1757 (1901).

⁹⁷ HP 1761 (1901); OB 214 (1901); Kisić, 68.

mišljenje da je spor u vezi sa svetojeronimskim zavodom u stvari pitanje odnosa talijanske države i papinstva u koji se Habsburška Monarhija uopće ne bi trebala uplitati, a posebno ne na način da svojom akcijom kod talijanske vlade zapravo brani interese Vatikana. S tim u vezi preporučivalo se ministarstvu vanjskih poslova da ne bi trebalo posebno inzistirati na činjenici da se radi o ustanovi pod austrijskim protektoratom.⁹⁸ Radilo se prema tome o diskretnim porukama austrougarskoj vladi da digne ruke od svetojeronimskog zavoda u korist talijanske države. Pokazalo se međutim da Goluchowskom, koji je u zbivanjima oko svetojeronimskog kolegija nastupao u skladu s interesima samih vrhova Monarhije, nije bilo ni na kraj pameti da ih uzme u obzir.

U intenzivnim pregovorima što ih je austrougarsko ministarstvo vanjskih poslova tijekom cijele druge polovice 1900. vodilo s talijanskom vladom i vatikanskim državnim tajnikom Italija se nastavila odlučno opirati primjeni odluka sadržanih u breveu *Slavorum gentem*, zahtijevajući njihovu promjenu u smislu brisanja hrvatskog nacionalnog imena iz naziva ustanove.⁹⁹ Vatikansko državno tajništvo dakako nije želio ni čuti o tome da bi papa na bilo koji način modificirao svoju odluku u skladu s željama talijanske vlade. Stoga je Rampola zahtijevao od austrijskog ministra vanjskih poslova da u pregovorima s talijanskom vladom inzistira na dosljednoj provedbi brevea *Slavorum gentem*, upozoravajući ga da bi u protivnom moglo doći do zaoštavanja odnosa s Habsburškom Monarhijom. Prema korespondenciji¹⁰⁰ što ju je vatikanski državni tajnik vodio s bečkim nuncijem, Goluchowski je prihvatio stavove Vatikana, pokušavajući nagovoriti talijansku vladu da prihvati prijedlog da se zavod iznova stavi pod protektorat Habsburške Monarhije, da se odmah uspostavi uprava kakva je bila u času provale te da se provedu papinske odluke.¹⁰¹ Međutim, intervencija Goluchowskog nije imala nikakvog učinka, što se uostalom moglo i očekivati s obzirom na činjenicu da se na pitanju svetojeronimskog kolegija prelamao sukob papinstva s talijanskom državom i da zbog toga niti jedna od zainteresiranih strana nije sebi mogla dopustiti uzmak. U tim uvjetima Goluchowskom nije preostalo drugo nego da prema talijanskoj vladi istupi s prijedlogom kompromisnog, provizornog rješenja, koje je prvenstveno išlo za tim da svetojeronimskom pitanju oduzme značaj međunarodnog spora.¹⁰² Budući da trenutno nije postojao nikakav izlaz iz situacije, prijedlog Goluchowskog je bio prihvaćen. U skladu s tim talijanska je vlada početkom listopada povukla svog povjerenika, a privremenim upraviteljem imenovan je jedan član austrougarskog poslanstva. Što se tiče pregovora s Vatikanom oko provođenja brevea *Slavorum Gentem*, oni su se imali nastaviti, a ustanova je do zaključenja sporazuma i nadalje posredstvom apostolske vizitacije ostala pod kontrolom Svete stolice.¹⁰³ Pri tome valja napomenuti da je Goluchowski, unatoč svim pritiscima madžarske vlade, prema Vatikanu i nadalje istupao s mišljenjem da bi se odluka o osnutku hrvatskog kolegija imala provesti, ali je isticao da bi na tome valjalo raditi postupno i vrlo oprezno.¹⁰⁴ Sporazumom između austrougarske i talijanske vlade stvorena

⁹⁸ OB 202, 211 (1901); NL 206 (1901).

⁹⁹ OB 270, (1901); Kisić, 69.

¹⁰⁰ Riječ je o tri pisma što su ih između 18. 9. i 8. 10. 1901. izmijenili vatikanski državni tajnik kardinal Rampolla i bečki nuncij Taliani, a koja su krajem studenoga objavljena u "Pester Lloyd"u odnosno u "Neue Freie Presse". Iako su listovi koji su ih objavili izrazili sumnju da je riječ o falsifikatima, čini se da su pisma ipak autentična. Pisma potvrđuju da je Goluchowski u to vrijeme dosljedno podržavao ne samo ideju o tome da se u nazivu hrvatskog kolegija održi nacionalno ime, nego da je stajao na strani Vatikana u sporu talijanskom državom, što je bilo u suprotnosti kako s interesima liberalnih bečkih dualističkih krugova, tako i sa interesima madžarskih vladajućih čimbenika. Odbijajući prihvatiti mogućnost da bi Goluchowski u svetojeronimskom sporu mogao zastupati stajališta koja su išla u prilog zahtjevima hrvatskih političara, vjerojatno je da su ih upravo oni proglasili falsifikatom. Pri tome valja reći da je na tome napose inzistirao madžarski tisak. OB 277 (1901).

¹⁰¹ OB 270 (1901).

¹⁰² Isto.

¹⁰³ OB 230 (1901).

¹⁰⁴ OB 270 (1901).

je dakle neka vrst provizorija i time je, barem u očima šire političke javnosti, svetojeronimsko pitanje dobilo karakter spora između Katoličke Crkve i talijanske države.¹⁰⁵

Premda dogovor između Italije i Habsburške Monarhije nije riješio svetojeronimsko pitanje, vijest o tome da je Austro-ugarska iznova preuzela patronat nad zavodom kao i činjenica da nije došlo do povlačenja brevea *Slavorum gentem* bila je u Hrvatskoj dočeka s opreznim optimizmom.¹⁰⁶ Komentirajući sporazum *Obzor* je primjerice pohvalio potez Goluchowskog, ističući kako je njime Italiji stvorena odstupnica a da pri tome nije poremećen odnos s Vatikanom. No, povjerenje što ga je list gajio prema austrougarskoj diplomaciji nije nipošto bilo bezrezervno. *Obzor* je naime upozoravao da bi Monarhija, s ciljem da neutralizira pritiske što ih je poslije sporazuma na talijansku vladu počela vršiti opozicija, mogla učiniti i neki korak koji bi, ako ništa drugo a ono samo privremeno, mogao biti suprotan hrvatskim zahtjevima.¹⁰⁷ Ni Supilo nije gubio nadu da bi se svetojeronimsko pitanje na kraju ipak moglo riješiti u skladu s hrvatskim željama. Međutim, *Novi list* polagao je pri tome prvenstveno nadu u hrvatski episkopat, a ne u austrougarsku diplomaciju, naglašavajući mišljenje da ni u bečkom ni u peštanskom središtu ne postoje iskreni odvjetnici hrvatskih interesa. S tim u vezi list je apelirao na hrvatske biskupe da budu ustrajni u svojim zahtjevima, uputivši im pri tom sugestiju da hrvatski kolegij otvore i hrvatskim umjetnicima i znanstvenicima, a ne samo svećenicima.¹⁰⁸ Umjereni optimizam hrvatske opozicije nije međutim korespondirao s pisanjem središnjih bečkih i peštanskih listova, koji su izvještavajući o dogovora dviju vlada isticali kako on svjedoči o očitom uzmaku Vatikana i koji su u skladu s tim bili jednodušni u predviđanjima da će pregovori sa Svetom stolicom naposljetku ipak završiti završiti povlačenjem brevea *Slavorum gentem*.¹⁰⁹

Suprotno možebitnim očekivanjima, dogovor između talijanske i austrougarske vlade nije označio početak završne etape svetojeronimske afere. Naime, početkom studenoga na poprištu bitke oko hrvatskog kolegija sa svojim se zahtjevima pojavila Crna Gora. Uplitanje ove male, ali u vanskopolitičkom smislu prilično ambiciozne balkanske kneževine primljeno je s priličnim iznenađenjem jer Crna Gora nije imala nikakvu, pa čak ni formalnopravnu osnovu da se uključi u spor oko svetojeronimskog kolegija. Breve *Slavorum gentem* dalo je doduše mogućnost barskom nadbiskupu da iz zapadnog dijela svoje nadbiskupije upućuje svećenstvo u kolegij, no nije mu potvrdilo pravo sudjelovanja u upravi budući da za to u tradiciji ustanove nije bilo nikakvih uporišta.¹¹⁰ Doduše, crnogorski istup nije bio posve nenajavljen. Još početkom rujna, svega nekoliko dana nakon izbijanja svetojeronimske afere, službeni organ

¹⁰⁵ Istupajući krajem studenog 1901. pred poslanicima novoizabranoga ugarskog parlamenta mađarski ministar predsjednik je izjavio da je u pregovorima oko svetojeronimskog zavoda ministarstvo vanjskih poslova prema Quirinalu odnosno Vatikanu nastupalo isključivo prema instrukcijama mađarske, a ne austrijske vlade. /AT 275 (1901)./ Međutim, navedena Szellova izjava, prema svemu sudeći, ne odgovara stvarnosti. Iako je mađarska vlada nesumnjivo bila konzultirana u pregovorima, glavnu riječ i dalje je nesumnjivo vodila austrijska, a ne mađarska vlada. Teško je naime pretpostaviti da bi vrhovi Monarhije, uključujući i Dvor, doista pristali na to da se rješavanje jednog pitanja iz domene vanjske politike, koje osim toga nije ulazilo u opseg zajedničkih poslova, u cijelosti prepusti Mađarima. Stoga spomenutu Szellovu interpretaciju treba tumačiti u kontekstu prilika u Ugarskoj. Ističući odlučujuću ulogu mađarske vlade u pregovorima s Italijom, premijer je s jedne strane nastojao pobiti tvrdnje da je svetojeronimsko pitanje samo jedan od dokaza da bečko središte ignorira interese Ugarske, što u kontekstu razvoja krize dualizma nije bilo nevažno. S druge strane, prikazujući sporazum kao postignuće svog kabineta, nastojao je učvrstiti vlastitu poziciju pred valom kritike da je u svetojeronimskom pitanju inicijativu pasivno prepuštao austrijskoj vladi.

¹⁰⁶ HP 1772 (1901).

¹⁰⁷ OB 231 (1901).

¹⁰⁸ NL 229 (1901).

¹⁰⁹ OB 218, 223, 230 (1901); HP 1761, 1766 1775 (1901).

¹¹⁰ Radilo se o prostoru između Jadrana i Skadarskog jezera, koje je po etničkom sastavu bilo hrvatsko, a koje je Crnoj Gori pripalo 1878, temeljem odluke Berlinskog kongresa. Potkraj 19. stoljeća na tom području, kao uostalom i na jugu Dalmacije, afirmirala se politička struja koja je u nacionalnom smislu zastupala ideju o Srbima-katolicima.

crnogorske vlade objavio je naime napis u kojem je Sveta stolica optužena da breveom *Slavorum gentem* u Crnu Goru pokušava unijeti hrvatsku nacionalnu ideju odnosno da se stvaranjem hrvatskog kolegija, koji tobože predstavlja izraz identifikacije katoličanstva s hrvatstvom, negira katoličko srpstvo kako u okviru Habsburške Monarhije, tako i izvan nje.¹¹¹ Međutim, iz spomenutog članka bilo je doista teško i naslutiti, a kamoli izvesti zaključak da će apostolsko pismo Lava XIII. Crnoj Gori poslužiti kao povod da se izravno upusti u višemjesečnu diplomatsku raspravu s Vatikanom.

Crnogorsku delegaciju, koja se početkom studenog pojavila u Rimu sa zadaćom da papu upozna s mišljenjem crnogorskog kneza, vodili su barski nadbiskup Šimun Milinović, koji je nastupao u ulozi specijalnog kneževog izaslanika i Lujo Vojnović, crnogorski ministar pravosuđa. Svoj nastup crnogorsko izaslanstvo je pravdalo tobožnjom bojazni da će hrvatski kolegij, ukoliko se osnuje, biti zatvoren za Srbe-katolike. Međutim, pri tome je jasno stavljalo do znanja da ne nastupa isključivo u ime Crne Gore, nego i u ime kraljevine Srbije odnosno u ime cjelokupnog srpstva na južnoslavenskom prostoru. U tom smislu bila su formulirana i stajališta crnogorske vlade. Crna Gora je zahtijevala da se iz naziva svetojeronimskog zavoda nipošto ne briše slavensko odnosno ilirsko ime, argumentirajući to tvrdnjom da ono pokriva sve Južne Slavene, dakle i Hrvate i Srbe. Pri tome je Vojnović uvjeravao Lava XIII. da su Južni Slaveni, unatoč činjenici da ispovijedaju različite vjeroispovijesti, u biti jedan narod, koji je upravo zahvaljujući Srbima u novije vrijeme postupno počeo stjecati svijest o vlastitom jedinstvu. Prema tome, hrvatsko ime u nazivu svetojeronimskog zavoda ne samo da bi bilo u suprotnosti s navedenim procesom, nego bi moglo biti shvaćeno kao izravna podrška dezintegracijskim, štoviše osvajačkim ambicijama Hrvata.¹¹²

Crnogorsko suprotstavljanje breveu *Slavorum gentem* bilo je dakle motivirano prvenstveno težnjom da se afirmira zasada o Srbima-katolicima, koja je imala važnu ulogu u širenju srpske nacionalne ideje, prije svega Crnoj Gori i u Dalmaciji, a s kojom se dugoročno gledano vjerojatno računalo ne samo u Bosni i Hercegovini, nego i u banskoj Hrvatskoj. Razumljivo je prema tome da je diplomatska akcija Crne Gore imala snažan odjek upravo u srpskom tisku. Beogradski "Dnevnik" je primjerice pisao kako crnogorsku misiju u Vatikanu treba toplo pozdraviti s obzirom na to da je njezina glavna zadaća spriječiti "da se katolici svih srpskih zemalja ubroje u Hrvate, dakle u narod, čiji su političari od vjkada nastojali utrti put tuđim aspiracijama na Balkanu."¹¹³ Začudno, no hrvatska opozicija nije se naročito uzbuđivala zbog crnogorskog uplitanja, nadajući se da ni Vatikan ni Habsburška Monarhija neće dopustiti da to utječe na konačno rješenje svetojeronimskog pitanja. Vjerojatno joj je potpuno promakla činjenica da je i sam Vatikan svojim držanjem u izvjesnom smislu dao poticaj crnogorskoj akciji. Smatrajući u neku ruku presedanom da se jedna pravoslavna država intenzivno zanima za neku katoličku stanovnu, štoviše, držeći da bi mogao biti u pitanju važan pomak u postojećim odnosima između katoličanstva i pravoslavlja, poluslužbeni *L'osservatore Romano* promptno je naime reagirao na crnogorske optužbe, opravdavajući odluke Svete stolice o preustrojtstvu svetojeronimske bratovštine, uvjeravajući pritom Crnu Goru kako one nisu usmjerene protiv njezinih interesa.¹¹⁴

Istup crnogorskog izaslanstva koje je formalno predstavljalo crnogorsku, a neformalno i srpsku državu, bio je prvenstveno sračunat na to da kod Lava XIII. pobudi iluziju o tome da je u pitanju nesumnjivi znak buđenja izvjesne naklo-

¹¹¹ OB 215 (1901).

¹¹² OB 270 (1901).

¹¹³ OB 277 (1901).

¹¹⁴ Kisić, 93.

nosti dviju pravoslavnih država prema Katoličkoj Crkvi, što je kod pape nužno moralo izazvati pozornost kako s obzirom na još uvijek otvoreno pitanje sklapanja konkordata sa Srbijom, tako i s obzirom na ideju o sjedinjenju crkava. Imajući u vidu težnju Lava XIII. da se proces zbližavanja dviju crkava konačno pokrene s mrtve točke, u njegovim je ušima sigurno zamamno morala zvučati i Vojnovićeva tvrdnja o katoličkom srpstvu odnosno o jedinstvu Južnih Slavena u nacionalnom smislu. Ona je vješto plasirana kako bi papu navela na pomisao da bi jedinstvena južnoslavenska nacija mogla biti podloga za postupno ostvarenje plana o sjedinjenju dviju crkava. Računalo se naime s tim da bi papa mogao doći do slijedećeg zaključka: ukoliko u okviru srpske odnosno južnoslavenske nacije postoje i djeluju dvije glavne kršćanske crkve, tada nacionalno zajedništvo postaje nekom vrstom garanta da će s vremenom doći do njihova zbližavanja.

Činjenica da se Crna Gora u Vatikanu nastojala predstaviti kao zaštitnica interesa cjelokupnog srpstva, prema tome i Srba u Habsburškoj Monarhiji, prilično je uznemirujuće djelovala i u bečkom i u peštanskom središtu. Ni austrijska ni mađarska vlada nisu stoga mogle dopustiti da njezino poslanstvo postigne uspjeh, koji bi Crnoj Gori nesumnjivo bio od koristi na putu ostvarenja njezinih ambicija da se afirmira kao novo središte srpskog odnosno južnoslavenskog okupljanja. Valjalo je dakle poduzeti akciju kojom bi se to spriječilo. Pri tome treba uzeti u obzir da su postojale i neke druge okolnosti koje su pojačavale bojazan Austro-Ugarske da bi crnogorski zahtjevi mogli biti barem djelomično ispunjeni. Prije svega, znalo se da Crna Gora uživa podršku Rusije i Francuske, a to su bile države prema kojima je Sveta stolica tada gajila poseban interes. U Francuskoj je naime Katolička crkva bila u sukobu s državom u vezi s čitavim nizom crkveno-političkih reformi što ih je radikalna vlada donijela od osamdesetih godina dalje, a trenutno je glavni predmet spora predstavljao prijedlog zakona o rastavi crkve od države. Stoga je Lavu XIII. bilo neobično stalo da se sukob s francuskom državom što prije okonča.¹¹⁵ Osim toga, obje su zemlje bile protivnice Trojnoga saveza koji je, neutralizirajući puna dva desetljeća katoličku Habsburšku Monarhiju kao tradicionalnog europskog zaštitnika Svete stolice, itekako koristio talijanskoj državi u sukobu s papinstvom. Vatikanu naime zacijelo nisu bila nepoznata nastojanja ruske i francuske vlade da preko Crne Gore, čija je dinastija bila rodbinski povezana s vladajućom talijanskom kraljevskom kućom, pokušaju Italiju izvući iz Trojnoga saveza.¹¹⁶

Nastojanje Austro-Ugarske da osujeti uspjeh crnogorskog izaslanstva sastojalo se u pokušaju da svoja stajališta približi gledištima talijanske vlade, a da pritom ne isprovocira sukob s Vatikanom. U tom smislu austrougarsko ministarstvo vanjskih poslova je početkom studenog preko svog poslanika kod Quirinala potaknulo osnutak tzv. Slavenskog odbora. Plan je naime bio da se stvori neka vrsta protuteže tzv. Dalmatinskom odboru, koji je i dalje vršio snažan pritisak na talijansku vladu, parlament i uopće na političku javnost, ostajući dosljedno kod toga da ni Vatikan, niti bilo koja država osim Italije nemaju pravo na kontrolu nad bratovštinom te da ona i ubuduće mora biti dobrotvorna ustanova za dalmatinske Talijane i Slavene.¹¹⁷ Stvaranjem odbora koji je također trebao istupiti kao predstavnik svetojeronimske bratovštine Habsburška Monarhija je međutim posredno priznala da je breveom *Slavorum gentem* nekadašnja bratovština faktično ukinuta odnosno da je apostolskim pismom stvorena nova ustanova, što je bilo posve blisko tumačenju talijanske vlade.¹¹⁸

¹¹⁵ Jedin, 95-102.

¹¹⁶ NL 199 (1901) i drugdje; OB 207 (1901) i drugdje.

¹¹⁷ Kisić 71-75.

¹¹⁸ Kisić, 91.

Ubrzo nakon što je ustanovljen, tzv. Slavenski odbor dao je austrougarskom poslaniku na znanje da u cijelosti prihvaća breve *Slavorum Gentem*, što je podrazumijevalo i pristanak na osnutak kolegija. Međutim, s tim u vezi odbor je iznio mišljenje da kolegij ne bi mogao biti financiran iz prihoda bratovštine, nego da bi se njegovi troškovi trebali pokrivati iz drugih izvora, što je značilo da bi hrvatski episkopat za to trebao namaknuti dodatna sredstva.¹¹⁹ Izjava spomenutog odbora, koja je s velikim zadovoljstvom primljena ne samo u austrougarskom ministarstvu vanjskih poslova nego i na Dvoru, poslužila je potom i kao poticaj i kao svojevrsna podloga za postizanje dogovora s članovima tzv. Dalmatinskog odbora.¹²⁰ Računalo se naime s tim da su njihovi zahtjevi motivirani težnjom da od svetojeronimskih fondacija osiguraju za sebe materijalnu korist te da bi bili spremni odstupiti od svojih zahtjeva ukoliko bi im se pod austrougarskim protektoratom u tom smislu otvorila perspektiva. U tu svrhu trebalo je kao svojevrsni mamac poslužiti mišljenje tzv. Slavenskog odbora da se hrvatski kolegij ne bi smio financirati iz postojećih prihoda.

Manevar što ga je poduzeo agilni austrougarski poslanik pokazao se uspješnim, pri čemu valja dodati da je, prema svemu sudeći, za to djelomično zaslužno i talijansko ministarstvo vanjskih poslova. Postoje naime određene naznake da se cijela akcija odvijala uz diskretnu asistenciju prvog čovjeka talijanske diplomacije.¹²¹ U svakom slučaju, nakon intenzivnih pregovora što ih je u ime austrougarskog poslanika s članovima tzv. Dalmatinskog odbora vodio jedan njegov agent, sastavljen je dokument koji je potom preko austrougarskog poslanstva predan privremenom upravitelju zavoda. U spomenutom dokumentu, a njega su potpisali i predstavnici tzv. Slavenskog odbora, Alačevićeva grupa izjavila je da priznaje protektorat Austrougarske i jurisdikciju Svete stolice nad svetojeronimskom bratovštinom i da pristaje na to da se ona reformira u skladu sa odredbama brevea *Slavorum gentem*, pri čemu je izričito naglašena suglasnost sa osnutkom zavoda za naobrazbu svećenstva. Članovi tzv. Dalmatinskog odbora nisu doduše tražili da se zavod ne financira iz postojećih prihoda, ali su izrazili zahtjev da se, osim za breveom predviđenu dobrotvornu djelatnost, iz prihoda ustanove osiguraju sredstva za redovitu materijalnu potporu na koju bi imali pravo oni i njihovi potomci. S tim u vezi, zahtijevali su da se uprava proširi uključivanjem trojice njihovih predstavnika.¹²²

Istaknuli smo već da je promjena u držanju Austro-ugarske u svetojeronimskom sporu morala biti izvedena na način da se izbjegne zaoštavanje odnosa sa Svetom stolicom. Zato je u pregovorima, koji su se intenzivirali početkom 1902, austrougarski poslanik pri Svetoj stolici i dalje tražio od Vatikana da ne odstupi od odredaba formuliranih u breveu *Slavorum gentem*, pozivajući se pritom na sporazum između privremenog upravitelja zavoda i Alačevićeve grupe.¹²³ Prema tome, i u ovoj etapi spora oko svetojeronimskog pitanja austrougarsko ministarstvo vanjskih poslova nastavilo je zalagati se za utemeljenje hrvatskog kolegija. Bilo je to međutim samo formalno. Valja naime uzeti u obzir da je sporazum s tzv. Dalmatinskim odborom odgađao njegovo osnivanje, što je bilo sasvim u skladu s mađžarskim interesima, koje sada, kad se uplitanjem Crne gore situacija zakomplicirala, više nije bilo moguće ignorirati. Tek kasnije, kada su pregovori zapeli uslijed nepopustljivosti crnogorske delegacije, koja je stala prijetiti otkazom konkordata ukoliko se odbace njezini zahtjevi odnosno kad se pokazalo da talijanska vlada i nadalje odbija da se svetojeronimska imovina, koja je bila uknjižena pod ilirskim imenom, registrira kao

¹¹⁹ Isto, 73.

¹²⁰ Isto, 74.

¹²¹ Isto, 71, 78-79.

¹²² OB 293 (1901); Kisić, 76-77.

¹²³ Kisić, 77.

vlasništvo kolegija, austrougarska diplomacija je, prema svemu sudeći, počela zagovarati mišljenje da bi se kolegiju trebao vratiti stari naziv, koji joj je odgovarao zbog toga što ilirsko ime nije izlazio izvan njezinog državnog područja. Istovremeno, bio je to još jedan golem ustupak mađarskim zahtjevima.¹²⁴

Primjedbe Crne Gore na breve *Slavorum gentem* bile su naime koncentrirane uglavnom na pitanje hrvatskog nacionalnog imena u nazivu svetojeronimskog kolegija. Upozoravajući Svetu stolicu da Crna Gora ni u kom slučaju ne bi mogla dopustiti da Srbi-katolici u Monarhiji i izvan nje budu zastupljeni u zavodu pod hrvatskim imenom, Vojnović je Svetoj stolici predlagao dvije varijante promjene naziva. Po prvoj, u naziv bi uz hrvatsko nacionalno ime imalo ući i srpsko. S tim u vezi isticao je da geografski pojam "Sc Slavonia", kojega je pokrivaio stari naziv zavoda, nikada nije obuhvaćao samo hrvatske nego i srpske zemlje. Osim toga, smatrao je da bi Vatikan morao uvažiti načelo apsolutnog pariteta hrvatskog i srpskog naroda. Na taj način Vojnović je od Svete stolice za Srbe u banskoj Hrvatskoj odnosno u Dalmaciji pokušao ishoditi svojevrsno priznanje statusa konstitutivnog naroda u državopravnom smislu. Po drugoj varijanti, naziv svetojeronimskog kolegija sadržavao bi samo južnoslavensko ime, što je uostalom bilo posve u skladu s njegovom idejom o jedinstvenoj južnoslavenskoj naciji. Pritom valja napomenuti da Vojnović nije bio sklon tome da se u naziv vrati ilirsko ime. Smatrao je naime da je ono nedovoljno precizno tj. da nije riječ o sinonimu za Južne Slavene. Osim toga, Vojnović se zalagao za to da se barskom nadbiskupu, s obzirom na to da mu je omogućeno slanje svećenika u zavod, dozvoli aktivno sudjelovanje u upravi.¹²⁵

Što se tiče Italije, ona je ostala kod toga da provedba reforme svetojeronimske bratovštine ne može proći bez odobrenja talijanskih državnih organa. Talijanski ministar unutrašnjih poslova i dalje je inzistirao na tumačenju da je breveom *Slavorum gentem* stvorena nova ustanova, koja ne može početi djelovati ukoliko njezin statut ne odobre talijanski državni organi odnosno koja ne može uživati povlasticu da bude pod isključivom upravom Svete stolice, koju su temeljem zakona o garanciji na području Rima i šest suburbikalnih biskupija uživali papinski zavodi osnovani prije 1871, a među njima i svetojeronimski. Osim toga, Italija je odbijala mogućnost da imovina registrirana pod ilirskim imenom bude preregistrirana pod hrvatskim imenom.¹²⁶ U svom nastupu talijanska vlada imala je u ovoj etapi pregovora od samog početka prešutnu podršku u držanju Austro-ugarske. Habsburška Monarhija sada naime nije više istupala pozivajući se na svoj protektorat, nego je prvenstveno isticala potrebu zaštite svojih podanika, čime je posredno priznala talijanskoj državi pravo da sankcionira preuređenje svetojeronimske bratovštine. Dakako da je to s razočaranjem primljeno u Vatikanu.¹²⁷

Međutim, ni to što je tijekom novog kruga pregovora oko svetojeronimskog zavoda Habsburška Monarhija prestala pružati izravnu podršku papinstvu u njegovu sukobu s talijanskom državom, niti skandal što ga je izazvalo otkrivanje pokušaja austrougarske i talijanske diplomacije da se crnogorsko izaslanstvo diskreditira u moralnom smislu, nije moglo presudno utjecati na to da Sveta stolica ipak ne iskaže razumijevanje za crnogorske zahtjeve.¹²⁸ Razloge za to ponajprije valja tražiti u tome što je crnogorska delegacija svojim nastupom kod Lava XIII. uspjela stvoriti iluziju da bi time mogao biti stvoren prostor za iskorak u pravcu konkretizacije sna o sjedinjenu crkava. Na papino stajalište

¹²⁴ Mac Swiney, 36-37; Kisić, 96-97.

¹²⁵ Mac Swiney, 35-41; Kisić, 93, 101.

¹²⁶ Kisić, 90-92.

¹²⁷ Isto, 88-89, 91.

¹²⁸ Isto, 73-80.

određenog utjecaja imalo i držanje Rusije i Francuske. Naime, tijekom pregovora, iz francuskog i ruskog poslanstva sitizale su mu izjave iz kojih je proizlazilo da bi obje zemlje bile zadovoljne kada bi uvažio crnogorska stajališta. A i srpska je mu je vlada u to vrijeme dala na znanje da s velikom pozornošću motri razvoj svetojeronimskog spora.¹²⁹ Uzmicanje Vatikana u svetojeronimskom sporu nije međutim bio uvjetovano samo papinom željom da iz ekumenskih razloga udovolji Crnoj Gori. Izložen golemim pritiscima, on je pritom pokušao voditi računa i o talijanskim i o austrugarskim stajalištima.

Prvi signal da bi rješenje svetojeronimskog spora moglo prijeći preko hrvatskih zahtjeva došao je od Svete stolice i mora da je na hrvatske biskupe djelovao poput hladnog tuša. Papa im se naime negdje koncem 1901. obratio s pitanjem da li bi mogli prihvatiti da se, u skladu s crnogorskim zahtjevima, u nazivu zavoda osim hrvatskog istakne i srpsko nacionalno ime odnosno da li bi se eventualno složili s tim da se umjesto toga ustanova nazove južnoslavenskim imenom.¹³⁰ Bio je to jasan pokazatelj da postoji sasvim mala vjerojatnost da kolegij zadrži naslov koji je propisao breve *Slavorum gentem*. Zato je Stadler, istupivši u ime hrvatskih biskupa, koji su odlučno odbili oba prijedloga, pokazao spremnost na popuštanje. On je Svetoj stolici sugerirao kompromisno rješenje, naime da se u naslovu zavoda odrednica “pro croatica gente” dopuni formulacijom “et pro Serbis catholicis archidioceseos antibarensis”, nadajući se da bi se time možda ipak moglo spriječiti brisanje hrvatskog imena.¹³¹ Istovremeno, u rimskim crkvenim krugovima počelo se javno isticati da bi papa trebao udovoljiti crnogorskim zahtjevima, uz obrazloženje da prava katolika srpske nacionalnosti moraju biti ista kao i prava katolika koji pripadaju hrvatskoj naciji. Pritom se polazilo od mišljenja što ga je u Vatikanu branilo crnogorsko izaslanstvo tj. da su Srbi i Hrvati odnosno Južni Slaveni zapravo jedan narod, čije bi ujedinjenje svetojeronimski zavod, pod uvjetom da ne bude utemeljen kao ekskluzivno hrvatska ustanova, svakako mogao pospješiti.¹³² Razumije se, bilo je i suprotnih mišljenja, i to u najužoj papinoj okolini. Zako je primjerice *Civiltà cattolica* u prosincu 1901. objavila članak historijsko-pravnog značaja, koji je braneći breve “Slavorum gentem” istovremeno opravdavao isticanje odrednice “pro croatica gente”. Napis je u veljači 1902. objavljen i u *Katoličkom listu*.¹³³ Bio je to uostalom jedini signal prema kojem se iz središnjeg hrvatskog katoličkog glasila moglo naslutiti da se u Vatikanu vodi dramatična bitka za ime hrvatskog kolegija. O papinom pismu hrvatskim biskupima i o njihovom odgovoru *Katolički list* nije objavio ni najobičniju obavijest. Javnost je o tomu bila obavještena naknadno, i to putem političkog tiska.

Već koncem veljače iz Vatikana je procurila vijest da je između Vatikana i Crne Gore postignut dogovor koji je u potpunoj suprotnosti s hrvatskim interesima, što se uskoro pokazalo točnim. Naime, prema vatikansko-crnogorskom sporazumu, koji je potpisan 7. ožujka 1902, Sveta stolica obećala je da će izmijeniti sadržaj brevea *Slavorum gentem* i to tako što će u naziv zavoda vratiti ilirsko ime “pod kojim se nazivom razumijevaju katolički Južni Slaveni dieceza označenih u dekretalu”. Pri tome je odluka o promjeni naziva argumentirana materijalnim razlozima, naime činjenicom da je imovina svetojeronimske bratovštine uknjižena pod ilirskim imenom i da bi svaka promjena naziva prijetila opasnošću da ustanova izgubi imetak, čime bi bio doveden u pitanje njezin opstanak. Nadalje, barskom nadbiskupu omogućeno je da zajedno s hrvatskim biskupima delegira jednog člana u upravu zavodom. Osim toga, potvrđeno mu

¹²⁹ Mac Swiney, 40-41; Kisić, 93-94.

¹³⁰ Kisić, 94.

¹³¹ OB 56, 79 (1901); Kisić, 95-96, 97.

¹³² Kisić, 92-93.

¹³³ KL 7, 8 (1902).

je pravo da svećeniku koji dolazi iz njegove biskupije zapovijedi “učenje srbskoga jezika ćirilskim pismenima”.¹³⁴

Iako Vatikan nije prihvatio crnogorske prijedloge o nazivu zavoda, on im se interpretacijom ilirskog imena do te mjere približio da je crnogorska delegacija itekako imala razloga trljati ruke od zadovoljstva. Štoviše, s obzirom na to da je udovoljeno svim ostalim njezinim zahtjevima, mogla je s punim pravom isticati kako je riječ o velikoj diplomatskoj pobjedi Crne Gore.¹³⁵ Habsburška Monarhija nije međutim imala posebnih razloga za zadovoljstvo, premda je uklanjanje hrvatskog imena bilo posve u skladu s interesima mađarskih vladajućih čimbenika. Iako je uspjela sačuvati protektorat nad zavodom, njezina želja da ustanova svakako ostane ograničena isključivo na njezine podanike nije se zapravo ostvarila. Štoviše, preko barskog nadbiskupa Crna Gora imala je sada mogućnost utjecati na upravu ustanovom. Očekivanja Italije također nisu bila do kraja ispunjena s obzirom na činjenicu papa uopće nije dotaknuo pitanje prava dalmatinskih Talijana. Međutim, pristanak Vatikana na djelomičnu promjenu sadržaja brevea *Slavorum gentem* ipak je predstavljala svojevrsnu pobjedu talijanske države, a to je Quirinalu ipak bilo najvažnije. Što se tiče Vatikana, njega je, osim nade da je učinio važan korak prema zbližavanju pravoslavlja i katoličanstva, moglo veseliti to što je svoj uzmak mogao pravdati velikom idejom o jedinstvu crkava.

Brisanje hrvatskog imena iz naziva svetojeronimskog zavoda i njegova zamjena ilirskim u banskoj Hrvatskoj primljeno je s najdubljim ogorčenjem.¹³⁶ S obzirom na činjenicu da je Sveta stolica ilirsko ime protumačila kao sinonim za južnoslavensko i da ga je pritom definirala geopolitičkim prostorom što su ga sve tadašnje hrvatske političke snage u državopravnom smislu smatrale područjem hrvatskog suvereniteta, taj čin u Hrvatskoj nije mogao biti doživljen drugačije nego kao svojevrsni oblik negacije hrvatstva i njegovih nacionalno-političkih zahtjeva. Već od osamdesetih, a napose u devedesetim godina, južnoslavenska ideja - a nije na odmet pripomenuti da ona u Hrvatskoj sve do razdoblja uoči I. svjetskog rata nikada nije bila poistovjećivana s nacionalnom - stjecajem okolnosti praktično zamire.¹³⁷ Prema tome, prešućivanje hrvatskog imena nužno je shvaćeno kao svojevrsni izraz nijekanja hrvatske nacionalne ideje i politike koja je na njoj bila utemeljena. Štoviše, papina odluka mogla se čitati kao izravna podrška aktualnoj srpskoj odnosno srbijanskoj i crnogorskoj politici, koja je južnoslavensku ideju uglavnom shvaćala samo kao sredstvo za afirmaciju srpske nacionalne misli.¹³⁸ Istovjetno raspoloženje vladalo je i u Dalmaciji.¹³⁹

Nije stoga slučajno da su se u atmosferi općeg nezadovoljstva i razočaranja postupkom Vatikana u Hrvatskoj javljale različite zamisli o tome na koji način reagirati. U krugu sveučilišne omladine, između ostalih, javila se i ideja o raskidu papinstvom, a čini se da je i među svećentvom bilo pojedinaca koji su je manje-više otvoreno zagovarali.¹⁴⁰ Teško je govoriti o razmjerima njezina odjeka i stvarnim mogućnostima da bude prihvaćena, no ona je u tom trenutku u svakom slučaju mogla imati određenu privlačnu snagu i to prije svega stoga što je svojim radikalizmom korespondirala s razumljivim težnjama hrvatske javnosti da se prema Svetoj stolici povuče odlučan potez koji bi joj na neki način dao satisfakciju za osjećaj goleme nepravde. Pritom valja uzeti u obzir i to da je na prijelomu stoljeća ideja o odcjepljenju od rimske Kurije bila aktualna kod austrijskih Nijemaca. Uostalom, u prosvjedu što ga je Stadler u ime hrvatskog

¹³⁴ OB 74 (1902); Kisić, 101.

¹³⁵ Kisić, 97.

¹³⁶ OB 61-93; HP 1900-1939 (1902); NL 62-90 (1902).

¹³⁷ Stančić, 138-140.

¹³⁸ OB 61 (1902); NL 62 (1902); HP 1900 (1902).

¹³⁹ OB 61-75 (1902); Kisić, 103-107.

¹⁴⁰ HP 1909 (1902).

episkopata početkom travnja 1902. uputio papi otvoreno se govori o tome da je klima u Hrvatskoj poslije objavljivanja vatikansko-crnogorskog sporazuma pogoduje razvoju pokreta za raskid s Rimom.¹⁴¹ Ako i dopustimo mogućnost da je sarajevski nadbiskup, nastojeći svom apelu pribaviti dodatnu težinu, donekle i dramatizirao situaciju, njegovo upozorenje sasvim je sigurno imalo uporište u raspoloženju dijela hrvatske javnosti. Postoji međutim nešto što Stadler u svom prosvjedu nije ni mogao ni želio spomenuti, a što je zapravo bila posljedica papine odluke, koja je hrvatskoj katoličkoj hijerarhiji odnosno nosiocima koncepta katoličkog hrvatstva zacijelo zadavala golemih briga. Radi se o tome da je spomenuta odluka u hrvatskoj javnosti prouzročila posvemašnji slom iluzije o Vatikanu kao moćnom zagovorniku hrvatskih nacionalnih interesa. Svetojeronimska afera, a napose njezin finale u obliku vatikansko-crnogorskog sporazuma, suočio ju je naime jasnije nego ikad s činjenicom da Sveta stolica, po logici stvari, ne samo što prvenstveno vodi računa o vjersko-crkvenim probicima, nego i s time da je u to ime spremna na kompromise odnosno na popuštanje pred pritiscima različitih centara političke moći. Samim tim iz temelja je bila uzdržana i središnja kategorija katoličkog hrvatstva tj. ideja o tome da između interesa katoličanstva odnosno Katoličke Crkve i hrvatskih nacionalnih interesa ne postoje niti mogu postojati razlike.

Nastojeći da ne dolijevaju ulje na vatru, opozicijska glasila odbila su i registrirati, a kamoli komentirati različite zamisli o tome kako izraziti protest protiv papine odluke.¹⁴² Na isti način postupio je i *Katolički list*, koji je inače promptno reagirao na svaku pojavu koju je smatrao nespojivom s učenjem Katoličke Crkve. Trudeći se pridonijeti rješenju pitanja na koji način osigurati kontrolu akumuliranog nezadovoljstva, Čista stranka prava izašla je s prijedlogom da se pod pokroviteljstvom episkopata održi katolički kongres, čija bi jedina zadaća bila utvrditi na koji bi način valjalo prosvjedovati protiv papine odluke, a da se pritom ne dovedu u opasnost vjera odnosno Katolička Crkva. Ukoliko se to prepusti laicima, protestna akcija mogla bi biti na štetu i katoličanstvu i Katoličkoj Crkvi, upozoravali su frankovci.¹⁴³ S tim u vezi *Hrvatsko Pravo* tih je dana u više navrata isticalo stajalište da nepravедna papina odluka nipošto ne bi smjela biti povodom za napuštanje Katoličke Crkve odnosno za širenje sumje u vječne i neoborive vjerske istine što ih ona naučava.¹⁴⁴ Što se tiče Hrvatske opozicije, ona je stala podržavati mišljenje dijela omladine da bi u znak prosvjeda na dostojanstven, ali odlučan način trebalo zatražiti uspostavu staroslavenskog liturgijskog jezika na cjelokupnom hrvatskom prostoru.¹⁴⁵ Odbila je međutim solidarizirati se sa zahtjevom da se papi istovremeno uputi odlučan zahtjev za povratkom hrvatskog nacionalnog imena u naziv svetojeronimskog zavoda.¹⁴⁶ Čista stranka prava bila je međutim protiv akcije u vezi s glagoljicom. Ako nešto treba uvesti u bogoslužje u Hrvatskoj, onda to nije "mrtvo slovo", nego hrvatski jezik, pisalo je *Hrvatsko Pravo*. Umjesto u bitku za staroslavenski liturgijski jezik, frankovci su pozivali na koncentraciju snaga u borbi za ujedinjenje hrvatskih zemalja i postizanje nezavisnosti, ističući kako je to temeljni uvjet da Hrvatska bude prihvaćena kao politički faktor, između ostaloga i od Vatikana. Zasad, Hrvati su naime za Svetu stolicu samo katolici u okviru Habsburške Monarhije.¹⁴⁷ Kasnije, kako su zahtjevi Hrvatske opozicije za punom afirmacijom glagoljice postajali učestaliji i glasniji, i *Katolički list* usprotivit će se toj ideji, relativizirajući pritom donekle njezino nacionalno

¹⁴¹ KL 15 (1902).

¹⁴² HP 1909 (1902).

¹⁴³ HP 1903,1919 (1902).

¹⁴⁴ HP 1905 (1902).

¹⁴⁵ OB 62 (1902).

¹⁴⁶ HP 1909 (1902).

¹⁴⁷ HP 1906, 1910, 1919, 1922 (1902).

značenje.¹⁴⁸ Doduše, uradio je to sada mnogo obazrivije nego što je to znao činiti ranije, kada je odlučno inzistirao na tome da je pitanje staroslavenskog bogoslužja prvenstveno unutarcrkveno, a ne nacionalno pitanje, o kojem laici ne mogu odlučivati.

Neslavan završetak borbe za hrvatski kolegij bio je dakako idealna prilika da se "Čista" u svom dobro poznatom stilu okomi na hrvatski episkopat, optužujući ga da nije u stanju voditi hrvatsku politiku jer ne slijedi ekskluzivnu hrvatsku nacionalnu i državnu ideju. *Hrvatsko Pravo* je naime uporno tvrdilo da glavni razlog tome da je Vatikan izašao u susret crnogorskim zahtjevima zapravo treba tražiti u činjenici da su oni bili utemeljeni na zasadama koje se zapravo ni po čemu ne razlikuju od ideja hrvatskih biskupa i najvećeg dijela hrvatskog svećenstva. Prema tome, krivica Svete stolice kudikamo je manja od krivice hrvatskih biskupa i uopće "slavosrbah svih dlakah".¹⁴⁹ S tim u vezi Čista stranka prava ponovila je stajalište što ga je zastupala u vrijeme održavanja katoličkog kongresa, naime da se vodstvo hrvatske politike ne može povjeriti biskupima jer oni ni s obzirom na Vatikan, niti s obzirom na predstavnike "sustava" ne mogu nastupati nezavisno, dodajući tome da osim toga iskustvo pokazuje kako interesi Katoličke Crkve nisu uvijek istovjetni s interesima hrvatstva. No, ta načelna stajališta ni ovoga puta nisu bila odraz stvarnih gledišta stranačkog vodstva. I ovom prilikom Čista stranka prava ostavila je naime vidljivo odškrinuta vrata za suradnju sa katoličkom hijerarhijom i svećenstvom, dakako pod uvjetom da ono podrži njezinu političku opciju.¹⁵⁰

Za razliku od Čiste stranke prava, koja se nije ustručavala optužiti Svetu stolicu da se svojom odlukom svrstala u krug neprijatelja hrvatskog naroda, predbacujući joj pritom ne samo da je sklona gaženju načela pravednosti, nego da zanemaruje i interese katoličanstva, Hrvatska opozicija nije si mogla dopustiti tako oštru osudu papinstva.¹⁵¹ Doduše, i ona je izrazila neslaganje s postupkom Vatikana, ali je pritom isticala kako se radi o posljedici teškog položaja "vatikanskog sužnja", koji u situaciji u kojoj se nalazi nije mogao odoljeti pritiscima što su na njega sustavno vršeni. S druge strane, odgovornost za neuspjeh pripisala je austrougarskoj diplomaciji, koja je opet jedamput "popustila vjetru, koji su podigao iz Budimpešte". Istovremeno je međutim diskretno pokušavala ukazati na to da stvar sa svetojeronimskim zavodom ipak ne stoji tako loše, kao što se to možda na prvi pogled čini. Važnim joj se naime činilo to da breve *Slavorum gentem* ipak ostaje na snazi, a utješnim je smatrala i to što će Hrvati, neovisno o službenom nazivu, zavod moći nazivati hrvatskim.¹⁵² Dakako, u to nitko ozbiljan nije mogao vjerovati.

Niti jedna od hrvatskih političkih grupacija nije se dakle javno distancirala od koncepta katoličkog hrvatstva. Doduše, Čista stranka prava bučno je ustala protiv toga da katolička hijerarhija preuzme vodstvo hrvatskog pokreta, no to je prvenstveno bilo uvjetovano time, što su episkopat i svećenstvo podržavali konkurentsku političku grupaciju. Što se tiče Hrvatske opozicije, ona to nije mogla učiniti iz dva razloga. Prije svega, stranka nije mogla riskirati sukob sa svećenstvom, čija joj je podrška bila itekako važna, osobito sada, nakon što je hrvatska opozicija doživjela težak neuspjeh na izborima u studenom 1901. S druge strane, bilo je teško očekivati da bi staro stranačko vodstvo bilo spremno preko noći u cijelosti odbaciti ideje kojima je još do nedavno davalo podršku, i to ne samo iz političkih razloga, nego i zbog toga što su ih dijelom doživljavali kao dio stranačke tradicije, ne raspoznajući pritom uvijek dovoljno jasno da se

¹⁴⁸ OB 105 (1902); KL 31 (102).

¹⁴⁹ HP 1903, 1904, 1905 (1902).

¹⁵⁰ HP 1923, 1937 (1902).

¹⁵¹ HP 1900 (1902).

¹⁵² OB 56, 80, 81 (1902).

u biti radi o posve novom konceptu. Predstavници omladine, koji su nedavno ušli u stranku, vjerojatno su imali drugačije mišljenje, no njihov utjecaj, premda u porastu, ipak nije bio tolik da bi mogli određivati novi smjer stranačke politike. Unatoč tome, pod njihovim utjecajem Hrvatska opozicija polako je napuštala stajališta koja su mirisala na politički katolicizam, što se uostalo moglo vidjeti i po načinu na koji je primila i interpretirala breve *Slavorum gentem*. Osim toga, ni nakon raspleta svetojeronimske afere, u času kad je konceptu katoličkog hrvatstva svakako trebala njezina podrška, u *Obzoru* se nije pojavio niti jedan tekst koji bi barem donekle korespondirao s idejama svojstvenim hrvatskom političkom katolicizmu, iako je prilika za to postojala. Isticala se samo želja za političkom suradnjom s episkopatom i hrvatskim svećenstvom.¹⁵³ Izbori u studenom 1901. pokazali su međutim da zbog snažnog pritiska režima i ta suradnja može doći u pitanje.¹⁵⁴

Supilo dakako nije imao ni sentimentalnih ni političkih razloga koji bi ga priječili da ne iskaže kritiku prema katoličkom hrvatstvu, premda ga je, uz određene rezerve, od katoličkog kongresa naovamo podržavao.¹⁵⁵ Izražavajući ogorčenje papinom odlukom, on je isticao da udarac što ga je papinstvo zadalo hrvatskom narodu valja razumjeti samo kao epizodu u Vatikanskoj politici. Papinstvo naime vodi računa prvenstveno o interesima katoličanstva, nastojeći se na toj osnovi nametnuti kao ključan politički čimbenik. Nije prema tome nikakvo čudo, pisao je Supilo, da je Sveta stolica, procjenjujući da će joj to donijeti politički probitak, popustila "plemenu" koje joj se do sada uvijek odlučno suprotstavljalo, ne obazirući se ni najmanje da to ide na račun Hrvata, premda su joj oni oduvijek iskazivali znakove vjernosti i štovanja.¹⁵⁶ "Bila je prava ludost naša rimsko-klerikalna opojnost ovih zadnjih dviju godina. Tko zrelo politički misli, morao je vidjeti, koliko je zasljepljenosti trebalo, da smo iza naših narodnih poraza uzdali se pomoću rimske kurije pobijediti. Sve te fraze o osobitom favoriziranju kurije s hrvatskim narodnim težnjama, o ljubavi papa za hrvatski narod bile su užasno šuplje fraze.", tvrdio je Supilo, izražavajući pritom uvjerenje da Vatikan ne može braniti ni nacionalne težnje kudikamo moćnijih naroda nego što je hrvatski. Stoga je upozoravao da Hrvatima budućnost može osigurati isključivo gospodarski i kulturni razvoj, a ne nekakvi specijalni politički "eliksiri". Osim toga, istaknuo je da cijeli slučaj pokazuje da biskupi ne samo da ne mogu preuzeti vodstvo u nacionalnom pokretu, nego da u političkom životu ne bi trebali uživati nikakav poseban status.¹⁵⁷

Hrvatski su biskupi bez sumnje dijelili razočaranje, a zacijelo i bijes javnosti u povodu papine odluke o brisanju hrvatskog imana iz naziva svetojeronimskog zavoda. Pritom treba imati u vidu da je njihov osjećaj poraza bio bolniji nego što bi bio u drugim okolnostima jer su poraženi kada je već izgledalo da su pobijedili. Unatoč tome, nisu željeli odmah reagirati, a spriječili su i pokušaje da se organiziraju protestne skupštine svećenstva po pojedinim dijecezama.¹⁵⁸ Biskupi su doduše tijekom ožujka Svetoj stolici uputili pojedinačne apele, moleći je da razmisli o odluci prije nego što ona postane konačna, no kao cjelina istupili su tek početkom travnja 1902, kada je Stadler na Uskrs u Rimu papi pročitao tekst prosvjeda što ga je sastavio u ime svih hrvatskih biskupa.

Ton Stadlerovog prosvjeda bio je iznenađujuće oštar. Upoznavši papu s raspoloženjem koje je nastalo u povodu njegove odluke i s mogućim posljedicama, on je naglašio kako u cijelosti razumije i opravdava golemo ogorčenje hrvatskog naroda. Štoviše, biranim je riječima, ali jasno upozorio Svetu stolicu

¹⁵³ OB 80 (1902).

¹⁵⁴ OB 272, 274 (1902).

¹⁵⁵ Strecha, 135-136, 158-159.

¹⁵⁶ NL 62 (1902).

¹⁵⁷ NL 68, 88 (1902).

¹⁵⁸ KL 9-12 (1902).

da je Hrvatima učinila nepravdu. Stoga ju je zamolio da još jednom razmisli o svojoj odluci odnosno o kompromisnom prijedlogu što su ga početkom godine dali hrvatski biskupi. U protivnom, podvukao je, situacija će se samo pogoršati, a ne smiriti. S tim u vezi dao je naslutiti da će biskupi, ne budu li njihovi zahtjevi uvaženi, odbiti slati svećenstvo u zavod koji ne nosi hrvatsko ime, pri čemu je spomenuo njihovu spremnost da stvore novu ustanovu, dakako pod hrvatskim imenom. Važno je upozoriti na to da je prosvjed bio intoniran tako da je morao ostaviti dojam kako su hrvatski biskupi, između ostaloga, razočarani i zato što je središnjica Katoličke Crkve popustila zahtjevima jedne pravoslavne države. Stadler je naime rekao kako smatra da Vatikan, unatoč silnom pritisku mađžarskih vladajućih čimbenika, koje su se tijekom afere isticali protuhrvatskim držanjem, nikada ne bi popustio pritiscima austrougarske vlade. Time je dakako izravno optužio i bečku vladu, predbacivši joj činjenicu da se neprestano povija zahtjevima peštanskog središta.¹⁵⁹

Reakcija hrvatskog episkopata, kao što se uostalom moglo i očekivati, dobila je podršku Hrvatske opozicije. *Obzor* je tim povodom pisao da se odlučnim istupom hrvatski episkopat potvrdio kao istinski zagovornik hrvatskih interesa, zbog čega s njim, kao i sa svećenstvom valja nastaviti političku suradnju. Bio je međutim uvjeren da prosvjed neće promijeniti odluku Vatikana.¹⁶⁰ Čista stranka prava morala je doduše priznati da ju je začudio ton biskupske izjave, no nije joj željela pridavati nikakvu važnost budući da je bila uvjerena da je intervencija unaprijed osuđena na neuspjeh.¹⁶¹ Bilo je to uostalom posve točno. Nitko, pa ni biskupi, nije nimao više nikakve nade da bi se bilo što moglo učiniti.

U povodu prosvjeda hrvatskih biskupa papa je zagrebačkom nadbiskupu Jurju Posiloviću uputio pismo u kojem je, između ostaloga, izrazio razočaranje činjenicom da je njegova odluka u Hrvatskoj primljena s tolikim ogorčenjem. Prema njegovom mišljenju, ono je potpuno neutemeljeno. Do promjena naziva svetojeronimskog kolegija došlo je naime isključivo zbog toga da se Sveta stolica izvuče silnih teškoća u kojima se našla nakon što je izdala breve *Slavorum gentem*. Odluka o tome nije dakle usmjerena protiv hrvatskog naroda, koji uostalom i dalje ima puno pravo na ustanovu. Osim toga, papa je izričito ustvrdio kako je neutemeljeno mišljenje da je ona rezultat političkih pritisaka bilo koje od diplomacija.¹⁶² Spomenuto pismo, koje je jednim dijelom shvaćeno kao svojevrsna papina ispričnica Hrvatima, nije međutim otkrivalo papin bijes na Stadlera zbog prosvjeda čiji je ton doista bio ne samo neuobičajen, nego i posve neprimjeren.¹⁶³ Stoga je Vatikan stao na njega vršiti pritisak da opozove svoju izjavu, što je on koncem svibnja 1902. i uradio.¹⁶⁴ U vezi s tim u javnosti su kolala različita mišljenja. Zbog optužbi što ih je u prosvjedu izrekao na račun austrougarske, a napose mađžarske vlade i njezine protuhrvatske politike mogao se steći dojam da je upravo ona zahtijevala od vladara da u tom smislu intervenira kod Svete stolice. No, prema svemu sudeći, Vatikan je to ovoga puta uradio samoinicijativno, ne mogavši otprijeti da se jedan biskup obrati poglavaru Katoličke crkve na način na koji je to uradio sarajevski nadbiskup.¹⁶⁵ Stadlerovo povlačenje optužbi odnosno njegovo prihvaćanje papine interpretacije da je odluku o promjeni imena donio posve samostalno, s jedinim ciljem da izbjegne brojne teškoće koje su iskrsnule u vezi sa zavodom, a koje su zaprijetili opstanku ustanove, donijelo je novo razočaranje.¹⁶⁶ Čak i tada kad to nije

¹⁵⁹ KL 15 (1902).

¹⁶⁰ OB 80 (1902).

¹⁶¹ HP 1923 (1902).

¹⁶² KL 16 (1902).

¹⁶³ NL 90 (1902); OB 91 (1902).

¹⁶⁴ NL 124 (1902); OB 119 (1902).

¹⁶⁵ Kršnjavi I, 180.

¹⁶⁶ OB 120, 129 (1902); HR 120, 121, 124 (1902); HP 1963, 1964; NL 118, 119, 121, 124.

posve otvoreno isticano, ono je naime shvaćeno kao pokazatelj da hrvatska katolička hijerarhija, neovisno o svojim patriotskim osjećajima, nema potrebnu slobodu za političko djelovanje. Bio je to dakako snažan udarac konceptu katoličkog hrvatstva, ali i Stadlerovim neskrivenim ambicijama da u hrvatskoj politici na prijelomu stoljeća igra ulogu koju je svojedobno igrao Strossmayer.

POPIS IZVORA I LITERATURE

- AZ = Agramer Zeitung (Kod novina u bilješki donosim broj lista i godinu).
- AT = Agramer Tagblatt
- HP = Hrvatsko Pravo
- HR = Hrvatska
- Jelić = L. Jelić, Hrvatski zavod u Rimu, Zagreb, 1902.
- Kisić = V. Kisić, Najnoviji dogodjaji. Dodatak k raspravi Hrvatski zavod u Rimu, Zadar, 1902. u: L. Jelić, Hrvatski zavod u Rimu, Zagreb, 1902.
- KL = Katolički list
- KOR = F. Šišić, Korespondencija Rački - Strossmayer, I-IV, Zagreb, 1931.
- Kršnjavi I = I. Kršnjavi, Zapisci. Iza kulisa hrvatske politike, I-II, ur: I. Krtalić, Zagreb, 1986.
- Lovrenčić = R. Lovrenčić, Geneza politike "novog kursa", Zagreb, 1972.
- Mac Swinwy = P. Mac Swiney, Le Monthénégro et la Saint-Siége. Le question de Saint-Jerome, Pome, 1902.
- NL = Novi List
- OB = Obzor
- Stančić = N. Stančić, Jugoslavenska i južnoslavenska ideja, Enciklopedija Jugoslavije, sv. 6, Zagreb, 128-144.
- Strecha = M. Strecha, "Mi smo Hrvati i katolici". Prvi hrvatski katolički sastanak - prvi pokušaj afirmacije političkog katolicizma u banskoj Hrvatskoj, Radovi zavoda za hrvatsku povijest 27, 1994. 127-161.
- Šidak = J. Šidak, M. Gross, I. Karaman, D. Šepić, Povijest hrvatskog naroda 1860-1914, Zagreb, 1968.
- Zenko = F. Zenko, Franjo Rački kao filozofski pisac i teoretik "narodne znanosti", Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine 1-2, 1975, 37-75.
- Vitezić = I. Vitezić, Beč i Vatikan u borbi za nadbiskupa u Zagrebu, Hrvatska revija 2, 203-221.

Zusammenfassung

“ Collegium hieronymianum pro croatica gente” Die Affäre des heiligen Hieronymus - ein politisch-diplomatischer Streit 1901-1902

Der Artikel schildert den politisch-diplomatischen Streit, der im Sommer 1901 anlässlich der Eintragung des kroatischen Nationalnamens in die Benennung des Kollegs des heiligen Hieronymus in Rom entbrannte. Aufgrund der Analyse zeitgenössischer Presse zeigt der Autor dabei, daß der Mißerfolg des kroatischen Episkopates, die Zurücknahme des päpstlichen Entscheides über den Namen der Anstalt zu verhindern, wesentlichen Einfluß auf die Abstandnahme von der Idee hatte, die kroatische Nationalbewegung an der Jahrhundertwende auf katholischer Grundlage, in Form einer katholischen Bewegung, unter der Leitung des Bischofs zu reaktivieren.

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST

INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY

INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI

28

ZAGREB

1995.

Izdavač: **ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOG FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU**

REDAKCIJA:

Branka BOBAN, Neven BUDAK, Mirjana GROSS, Franko MIROŠEVIĆ,
Štefica POPOVIĆ, Nikša STANČIĆ, Božena VRANJEŠ-ŠOLJAN

UREDNIČKI KOLEGIJ:

Ivo GOLDSTEIN, Dragutin PAVLIČEVIĆ, Mario STRECHA

IZVRŠNI UREDNIK:

Mario STRECHA

Adresa uredništva: Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet
Zagreb, Krčka ul. 1

tel.: 385 01 519 044 fax: 385 01 513 834

Časopis izlazi jednom godišnje. Izdavanje časopisa sufinancira Ministarstvo
znanosti i tehnologije Republike Hrvatske.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu fizičku i tehničku
kulturu SR Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis "Radovi" oslobo-
đen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Ministarstvu znanosti i tehnologije Republike
Hrvatske pod br. UP-547/2-84-1984.

ZA IZDAVAČA:
Ivo GOLDSTEIN

DESIGN NASLOVNICE:
Iva MAKVIĆ

**PRIJEVOD SAŽETAKA NA
NJEMAČKI JEZIK:**
Marina DENONA-KRSNIK

PRIPREMA ZA TISAK:
Hrvoje STANČIĆ

TISAK:
KRATIS
Vrapčanska 15, Zagreb

Tiskanje završeno u siječnju 1996. godine